

TRIAL
International

Izazovi i implementacija Zakona o zaštiti žrtava ratne torture Republike Srpske

OD ZAKONODAVNOG PREKO
INSTITUCIONALNOG DO
INVIDUALNOG NIVOVA

Autori | Radenko Udovičić i Slađana Cvjetković

Urednici | Kenan Sadović i Selma Korjenić

Lektura | Zinaida Lakić

Izdavač | TRIAL International u saradnji sa partnerima
Fondacijom „Lara“ i Fondacijom „Udružene žene“ Banja Luka

Grafički dizajn | Šejla Bratić

Štampa | CPU

**British Embassy
Sarajevo**

*Izradu publikacije podržala je Vlada
Ujedinjenog Kraljevstva. Stajališta iznesena
u publikaciji ne predstavljaju nužno stavove
Vlade Ujedinjenog Kraljevstva.*

Izazovi i implementacija Zakona o zaštiti žrtava ratne torture Republike Srpske

OD ZAKONODAVNOG PREKO
INSTITUCIONALNOG DO
INVIDUALNOG NIVOVA

Izveštaj pripremili:

Radenko Udovičić i Slađana Cvjetković

2024.

SADRŽAJ

- SAŽETAK | 6
- UVOD | 7
- I. IZVEDBA ANALIZE | 9
- II. STRUKTURA STRADANJA U PROTEKLOM RATU | 10
- III. ZAKONODAVNI OKVIR KOJI REGULIŠE PRAVA CIVILNIH ŽRTAVA RATA I ŽRTAVA RATNE TORTURE U BIH | 11
- IV. DOKUMENTACIJA I PROCEDURA ZA STICANJE STATUSA ŽRTVE RATNE TORTURE PREMA ZAKONU U RS-U | 12
- V. BROJ OSTVARENIH STATUSA I KORISNIKA PRAVA | 14
- VI. IZAZOVI U POTPUNOJ IMPLEMENTACIJI PRAVA ŽRTAVA RATNE TORTURE PO ZAKONU | 19
- VII. VREMENSKO OGRANIČENJE ZA PRIJAVLJIVANJE ZA STICANJE STATUSA ŽRTVE RATNE TORTURE | 22
- VIII. OTEŽAVAJUĆE OKOLNOSTI ZA PRIJAVU STATUSA I OSTVARIVANJE PRAVA PO ZAKONU | 26
- IX. ZAŠTITA IDENTITETA ŽRTAVA RATNE TORTURE SA NAGLASKOM NA ŽRTVE RATNOG SEKSUALNOG NASILJA U POSTUPKU | 27
- X. MANJAK SENZIBILITETA PREMA ŽRTVAMA SEKSUALNOG NASILJA | 30
- ZAVRŠNI OSVRT I PREPORUKE | 32
- BIBLIOGRAFIJA | 37

SAŽETAK

U proteklim godinama usvojeni su zakoni koji regulišu poziciju i prava civilnih žrtava rata i žrtava ratne torture na teritoriji Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: BiH). Iako zakoni pružaju osnovni okvir i određene oblike zaštite prava žrtava iz navedenih kategorija, tokom procesa donošenja i sprovođenja zakona, uključujući i Zakon o žrtvama ratne torture Republike Srpske (u daljnjem tekstu: Zakon), primijećeni su različiti izazovi i problemi koji utiču na ostvarivanje prava i adekvatnu primjenu Zakona u praksi.

Ovaj izvještaj se konkretno bavi analizom primjene Zakona koji je usvojen u Narodnoj skupštini Republike Srpske 21. juna 2018. godine, a stupio je na snagu 5. oktobra 2018. godine. Kako je navedeno u članu 2, isti je nastojao da omogući svim žrtvama koje žive ili koje su živjele u Republici Srpskoj (u daljnjem tekstu: RS) da dobiju satisfakciju i mjere reparacija za torturu koju su preživjele.

Iako se u Zakonu naglašavaju principi nediskriminacije, i etničke i polne, posebno ističući ravnotežu između privatnog interesa i društvenih mogućnosti, analiza je pokazala da se ovi principi ne poštuju u praksi primjene Zakona. Postoji očigledna potreba za poboljšanjem zakonskih prava koja se odnose na žrtve ratne torture, na šta godinama ukazuju kako žrtve i udruženja žrtava tako i akteri iz nevladinog sektora i pravni stručnjaci.

Izvještaj tretira društveni i pravni segment pitanja pozicije žrtava ratne torture u RS-u, odnosno prikladnosti, primjenjivosti i provodljivosti Zakona. Kao ključni problem gotovo svi učesnici u istraživanju istakli su činjenicu da je zakonski petogodišnji rok za podnošenje zahtjeva za status žrtve ratne torture istekao a da postoji dio žrtava, uključujući preživjele ratnog seksualnog nasilja, koji se nije odvažio da podnese zahtjev. Takođe, insistiranje na postojanju roka od strane entitetske vlasti nije u skladu sa Konvencijom UN-a protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka koja obavezuje i RS kao jednu od ustavno definisanih administrativnih jedinica BiH.

Drugi pravni problem, takođe detektovan od širokog broja sagovornika, jest neprovođenje zakonskog prava na banjsku rehabilitaciju. U poziv koji raspisuje Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite RS-a nikada nisu uvrštene žrtve ratne torture, te je jednoglasno zatraženo da se uključe u entitetski poziv zajedno sa drugim kategorijama koje su na osnovu drugih zakona ostvarile prava.

Pored gore navedenog, istraživanje je pokazalo, pored pravnih i proceduralnih kršenja, postojanje niza društvenih problema sa kojima se susreću žrtve, a najčešće vezanih za prevazilaženje ratnih trauma.

Ovaj izvještaj, zahvaljujući pravnim i društveno-političkim kontekstualnim objašnjenjima, nizu izjava žrtava i drugih *stakeholdera* te definisanim preporukama, predstavlja presjek stanja petogodišnje implementacije Zakona koja na problemu žrtava ratne torture pokazuje potrebe društvenog i pravnog djelovanja.

UVOD

Tokom rata u BiH od 1992. do 1995. godine ubijeno je više od 100.000 ljudi. Više od dva miliona osoba, što je oko polovine predratnog stanovništva, bilo je primorano napustiti svoje domove. Preko 30.000 osoba vode se kao nestali, kao posljedica rata, dok se i dalje traga za preko 7.000 osoba.

Procjenjuje se da je oko 20.000 žena i muškaraca silovano i/ili seksualno zlostavljano tokom rata. BiH još uvijek u velikoj mjeri osjeća posljedice proteklog rata. Mnoga kompleksna pitanja, poput privođenja počinitelja pravdi i ostvarivanja prava preživjelih žrtava i njihovih porodica, što čini i predmet analize ovog istraživanja, još uvijek su ostala neriješena ili u nedovoljnoj mjeri realizovana.

Navedene kategorije stanovništva tokom ratnih dešavanja bile su metom prisilnog odvođenja, zatvaranja, nehumanog postupanja, ubijanja, mučenja, obezvređivanja, silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja, a sve u cilju nanošenja štete, boli, patnje i ponižavanja. Traumatske posljedice pretrpljenih ratnih stradanja su dugotrajne, a u pojedinim slučajevima i doživotne. Uspostavljanje funkcionalnog i kvalitetnog života preživjelih žrtava i njihovih porodica pitanje je individualnih kapaciteta, ali je umnogome uslovljeno postojanjem sistema podrške kako države tako i društva u cjelini.

Po osnovu međunarodnih obaveza koje proističu iz ratifikovanih međunarodnih konvencija te usvojenih zakona Bosna i Hercegovina, uključujući njene entitete i Brčko Distrikt (u daljnjem tekstu: BD) ima obavezu da obezbijedi i osigura prava civilnim žrtvama rata.

Među najznačajnijim regionalnim i međunarodnim konvencijama u tom smislu izdvajaju se Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (član 13); Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (član 2); Konvencija UN-a protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka (Konvencija protiv mučenja) (član 14); i Konvencija UN-a o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (član 2). Poštivanje

i implementacija međunarodno priznatih ljudskih prava, uključujući tu prethodno navedene konvencije, zagarantovani su i Ustavom BiH.

Globalni podaci ukazuju da u modernim ratovima život izgubi i do devet civila na svakog poginulog vojnika.¹ U vezi s tim, izloženost civila ratnim dejstvima i nehumanim postupanjima, maltretiranjima, ponižavanjima, zatvaranjima i silovanjima raste krajem 20. i početkom 21. vijeka. Žene i djeca su često izloženi različitim opasnostima iako nisu aktivni učesnici u ratnim sukobima, ne samo od suparničkih vojski već i od paravojnih formacija. Općenito govoreći, ova ranjivost i izloženost u svakodnevnom životu, uz borbu za osiguravanje osnovnih materijalnih sredstava za život, predstavljaju dodatni izvor stresa za ove ranjive kategorije stanovništva.

¹ Haven, C. (2011), *Civilians suffer first*, Stanford Report- January 11, Stanford (USA)

Ovaj izvještaj se konkretno bavi analizom primjene Zakona u RS-u koji je usvojen u Narodnoj skupštini Republike Srpske 21. juna 2018. godine, a stupio je na snagu 5. oktobra te iste godine. Kako je navedeno u članu 2. ovog zakona,² isti je nastojao da omogući svim žrtvama koje žive ili koje su živjele u RS-u da dobiju satisfakciju i mjere reparacija za torturu koju su preživjele. Pored toga, izvještaj tretira društveni i pravni segment pitanja pozicije žrtava ratne torture u RS-u, odnosno prikladnosti, primjenjivosti i provodljivosti Zakona.

Izrada izvještaja uključivala je prikupljanje kvalitativnih i kvantitativnih podataka, prvenstveno kroz obavljene intervjue sa žrtvama ratne torture, predstavnicima jedinica lokalne samouprave (u daljnjem tekstu: JLS), relevantnim nevladinim organizacijama (u daljnjem tekstu: NVO) i pravnim stručnjacima te analizu zakonskih dokumenata, istraživačkih i medijskih članaka. Personalni izvori informacija uvršteni u ovaj izvještaj dobijeni su i na osnovu kraćih izjava (od onih koji nisu htjeli da daju puni intervju) te prisustva seminarima koje su organizovali projektni partneri – TRIAL International, Fondacija „Lara“ Bijeljina i Fondacija „Udružene žene“ Banja Luka – o izazovima provedbe Zakona o zaštiti žrtava ratne torture u oktobru 2023, kao i izjava relevantnih osoba koje su objavili neki mediji, a tiču se analizirane problematike.

Intervjuima je obuhvaćeno pet žrtava ratne torture, od toga četiri koje žive u RS-u i jedna porijeklom iz RS-a a trenutno je nastanjena u FBiH, te tri predstavnika nevladinih organizacija koji se bave pitanjima žrtava rata, kao i tri načelnika odjeljenja ili službi lokalnih zajednica u čijoj su nadležnosti žrtve ratne torture u RS-u.

Interno istraživanje je dominantno bilo zasnovano na analizi sadržaja dokumenata, prije svega Zakona, srodnih zakona, izjava koje govore o ovoj problematici te na konsultacijama sa TRIAL Internationalom, Fondacijom „Lara“, Fondacijom „Udružene žene“, kao i stručnjacima koji se bave ovim pitanjem.

² Ovaj zakon isključuje diskriminaciju po osnovu nacionalne, rasne i vjerske pripadnosti, kao i sve druge oblike diskriminacije, i obezbjeđuje poštovanje principa ravnopravnosti polova, pravičnosti, socijalne osjetljivosti i solidarnosti, te ravnotežu između privatnog interesa i društvenih mogućnosti.

STRUKTURA STRADANJA U PROTEKLOM RATU

Bosna i Hercegovina je složena država s kompleksnom administrativnom strukturom, koja se sastoji od dva entiteta: Republike Srpske (RS) i Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH), zajedno sa Brčko Distriktom, čime se ukupno formira 14 nivoa zakonodavnih i izvršnih institucija. Iako su entiteti ustavnopravno multinacionalni, u RS-u većinsko etničko stanovništvo čine Srbi, a u FBiH Bošnjaci i Hrvati. Ovako kompleksna administrativna struktura ima značajan uticaj na provedbu politika, posebno u vidu pružanja i osiguranja prava žrtava rata. Prema podacima, kroz istraživanje provedeno 2000-ih procjenjuje se da je tokom rata ubijeno više od 100.000 osoba.³

Procentualno, logoraši su najviše zastupljena kategorija žrtava rata. Prema podacima Saveza logoraša u Bosni i Hercegovini⁴, u BiH je u 657 logora bilo zatočeno nešto više od 230.000 građana, od kojih je preživjelo 200.000, a 30.000 je ubijeno ili podleglo posljedicama ratne torture. Pored toga, Savez logoraša Republike Srpske⁵ navodi podatak da je 50.000 Srba (iz BiH, ali i Hrvatske, koji sada žive u RS-u) bilo zatočeno u logorima.⁶

Precizna evidencija o broju logoraša ne postoji zbog nedostatka jedinstvenog registra odnosno baze podataka o broju logoraša na nivou države BiH. Prikupljanje podataka dodatno je otežano činjenicom da različiti nivoi vlasti u BiH nisu učestvovali u evidentiranju tačnog broja logoraša, već su se ovim pitanjem u značajnoj mjeri bavili savezi logoraša te lokalna udruženja žrtava.

Procjenjuje se da je tokom rata na prostoru BiH oko 20.000⁷ žena ali i muškaraca bilo žrtvama silovanja ili drugih oblika ratnog seksualnog nasilja. Presude Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, kao i presude Suda BiH, potvrđuju da je ratno seksualno nasilje bilo institucionalizirano,⁸ što dodatno potvrđuje da nije bilo slučajan element sukoba, već integralni dio ratnih strategija, navodeći etničku netrpeljivost kao glavni motiv.⁹

Mnogi/e preživjeli/e još uvijek pate od trauma povezanih sa pretrpljenim ratnim torturama, koje imaju značajne posljedice i koje je teško prevazići.¹⁰ Ratno seksualno nasilje kao i drugi oblici ratnih tortura imaju dugotrajne psihološke, fizičke, ekonomske i društvene posljedice prije svega na preživjele i njihove porodice te utiču na širu zajednicu.

Ukorijenjena u patrijarhalnoj kulturi našeg društva, posebno je primijećena društvena stigma koja prati preživjele ratnog seksualnog nasilja predstavljajući prepreku njihovom procesu rehabilitacije te pojačavajući osjećaj poniženja i degradacije. Uz nedostatak adekvatnog sistema zaštite i podrške, stigma kao ograničavajući faktor djeluje ne samo na individualnom nivou već i unutar društvene zajednice, dodatno utičući na već ranjiv status preživjelih žrtava.

³ U junu 2007. godine predstavljeni su podaci Istraživačko-dokumentacionog centra u kojem se navodi da je u ratu u BiH od 1992. do 1995. godine poginulo ukupno 97.207 osoba. Prikupljanje podataka o poginulim je nastavljeno po istoj metodologiji i 2022. godine broj evidentiranih nastradalih je povećan na **101.000**, dostupno na <https://bhrt.ba/objavljen-popis-poginulih-u-ratu-1992-1995>; <https://library.foi.hr/lib/index.php?page=kontakt&B=382&lok=>

⁴ Al Jazeera Balkans – Bh. logoraši: Država mora riješiti naš status, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2014/6/26/bh-logorasi-drzava-mora-rijesiti-nas-status>

⁵ Nezavisne novine – Obilježen dan logoraša Republike Srpske, <https://www.nezavisne.com/novosti/drustvo/Obiljezen-dan-logorasa-Republike-Srpske/721186>

⁶ Predsjednik Saveza Anđelko Nosović u izjavi navodi da je 1000 logoraša „umrlo od posljedica mučenja“, a da je skoro isto toliko relativno brzo preminulo nakon oslobađanja iz zatočeništva zbog posljedica torture.

⁷ No zbog više faktora zbog kojih nije moguće utvrditi tačne podatke (neprijavlivanje, kultura šutnje i sl.) neke procjene međunarodnih organizacija govore da je broj silovanih žena u Bosni i Hercegovini oko 50.000.

⁸ Studija o mogućnostima ostvarivanja reparacija za preživjele ratnog seksualnog nasilja u Bosni i Hercegovini – Zajedno dižemo glas (2022), Trial International, „Vive žene“, Global Survivor Fund, str. 5.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

ZAKONODAVNI OKVIR KOJI REGULIŠE PRAVA CIVILNIH ŽRTAVA RATA I ŽRTAVA RATNE TORTURE U BIH

BiH je u posljednjih nekoliko godina uspostavila mehanizme reparacija za žrtve ratne torture prvenstveno pokušajem adresiranja njihovih potreba posredstvom usvajanja određenih zakonskih rješenja. Ovo pitanje regulisano je na tri različita nivoa, u FBiH, RS-u i BD-u, gdje se susrećemo sa tri različita zakona koji regulišu prava civilnih žrtava rata te žrtava ratne torture.

REPUBLIKA SRPSKA

Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata Republike Srpske, koji tretira civilne žrtve, usvojen je u 1993. godini i prvi put revidiran već godinu dana kasnije, a posljednje izmjene učinjene su 2009. godine (25/93, 32/94, 37/07, 60/07, 111/09 i 118/09)..

RS je potom usvojila poseban zakon – Zakon o zaštiti žrtava ratne torture, koji je definisao prava žrtava ratne torture i stupio na snagu 5. oktobra 2018. godine („Službeni glasnik Republike Srpske, br. 90/18).¹¹

FEDERACIJA BIH

U FBiH **Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH** usvojen je sedam godina kasnije, 1999. godine, a posljednje izmjene napravljene su 2018. godine („Službene novine FBiH“, br. 36/99, 54/04, 39/06, 14/09, 7/14 – rješenje US BiH, 45/16, 19/17 – drugi zakon, i 40/18). *Izmjenama i dopunama ovoga zakona iz jula 2006. godine osobe koje su pretrpjele seksualno zlostavljanje ili silovanje prepoznate su kao posebna kategorija civilnih žrtava rata, što je bila prva instanca priznavanja prava žrtava ratnog seksualnog nasilja na prostoru BiH i šire.*

Ovaj zakon je u julu 2023. zamijenjen novousvojenim Zakonom o zaštiti civilnih žrtava rata.¹² Novi zakon dodatno prepoznaje posebnu kategoriju djece rođene iz čina ratnog silovanja te im dodjeljuje određena materijalna prava po ovom zakonu. Ovaj zakon primjenjuje se od 1. januara 2024.

BRČKO DISTRIKT

Prema Odluci o zaštiti civilnih žrtava rata BD-a 2008. godine (član 2, stav 1. a)) sve osobe koje su pretrpjele trajno psihičko oštećenje zbog seksualnog zlostavljanja ili silovanja priznaju se kao civilne žrtve rata. Nakon donošenja nove Odluke o zaštiti civilnih žrtava rata 2012. godine žrtve silovanja u ratu suočile su se sa zahtjevom za pružanjem dokaza u obliku konačne pravosnažne sudske presude (tadašnji član 13, stav 1. c)). Skupština BD-a je u junu 2015. godine usvojila Izmjene i dopune Odluke o zaštiti civilnih žrtava rata s ciljem eliminacije ovog neopravdano restriktivnog uslova.¹³ U 2022. godini Skupština BD-a je konačno usvojila Zakon o civilnim žrtvama rata BD-a, koji je, između ostalog, prvi prepoznao djecu rođenu iz čina ratnog silovanja kao posebnu kategoriju civilnih žrtava rata. Iako se radi o simboličnom prepoznavanju bez dodjeljivanja materijalnih prava, priznavanjem statusa djeci rođenoj zbog rata BD je prvi dao pozitivan odgovor na međunarodne preporuke za ovu kategoriju žrtava.

¹¹ U članu 3, tački 2. navodi se da se „pod torturom u smislu ovog zakona podrazumijeva se svaka radnja kojom se nekom licu namjerno nanosi bol ili teška tjelesna ili duševna patnja s ciljem da se od tog lica ili nekog trećeg lica dobiju određeni podaci ili priznanja, ili da se to lice kazni za djelo koje je ono ili neko treće lice počinilo ili za koje se sumnja da ga je počinilo, da bi se to lice zastrašilo ili da bi se na to lice izvršio pritisak, ili zbog bilo kojeg drugog razloga zasnovanog na bilo kojem obliku diskriminacije ako tu bol ili te patnje nanosi službeno lice ili bilo koje drugo lice koje djeluje u službenom svojstvu ili na podsticaj tog lica ili s njegovim izričitim ili prećutnim pristankom“. Takođe, tački 3. se naglašava da „izraz 'tortura' ne odnosi se na bol i patnje koje su posljedica zakonskih sankcija ili su neodvojive od tih sankcija“.

¹² Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata u Federaciji usvojen u Domu naroda PFBiH, N1, <https://n1info.ba/vijesti/zakon-o-zastiti-civilnih-zrtva-rata-u-federaciji-usvojen-u-domu-naroda-pfbih/>

¹³ Ibid 7, str. 51.

ZAKON O ZAŠTITI ŽRTAVA RATNE TORTURE I NJEGOVA IMPLEMENTACIJA

Početak oktobra 2023. istekao je rok za podnošenje zahtjeva za ostvarivanje statusa žrtve ratne torture u RS-u. Stoga se u nastavku ovog izvještaja bavimo prije svega ovim zakonom kako bismo vidjeli efekte i izazove njegove dosadašnje provedbe i elemente koji su uticali na društveni ambijent žrtava-korisnika, ali i onih žrtava koje se iz raznih razloga nisu odlučile da u formalnom smislu ostvare status žrtve ratne torture u RS-u.

Ko prema Zakonu o zaštiti žrtava ratne torture RS može ostvariti status i koja prava?

Zakon o zaštiti žrtava ratne torture RS u članu 4. propisuje da je prema obliku torture žrtva u smislu ovog zakona:

- 1) lice koje je nezakonito bilo lišeno slobode, zatvoreno ili mu je bila ograničena sloboda kretanja u bilo kojem zatvorenom ili otvorenom prostoru koji je služio za tu svrhu – logor, zatvor, sabirni centar, kućni zatvor, te druga mjesta zatvaranja (u daljem tekstu: logoraš),*
- 2) lice nad kojim je protiv njegove volje izvršeno silovanje ili bilo koji oblik seksualnog zlostavljanja (u daljem tekstu: žrtva seksualnog nasilja),*
- 3) lice koje je bilo izloženo bilo kojem drugom obliku torture u skladu sa članom 3. ovog zakona.¹⁴*

Status žrtve torture i prava u skladu sa ovim zakonom (član 5) mogu ostvariti:

- 1) državljanin Bosne i Hercegovine koji ima prebivalište na teritoriji Republike Srpske ili Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine,*
- 2) državljanin Bosne i Hercegovine koji se vratio poslije 19. juna 1996. godine iz Republike Srpske u prijeratno mjesto prebivališta u Federaciji Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: Federacija BiH), ukoliko nije ostvarilo status i prava po propisima Federacije BiH,*
- 3) državljanin Bosne i Hercegovine koji boravi u inostranstvu, ali je neposredno prije odlaska u inostranstvo imao prebivalište, odnosno boravak na teritoriji Republike Srpske ili Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine.*
- (4) Status žrtve torture i prava u skladu sa ovim zakonom može ostvariti i lice koje je strani državljanin, a koje je imalo boravak na teritoriji Republike Srpske posljednje tri godine prije podnošenja zahtjeva.*

Analiziranjem navedenih odredbi primjećuje se da Zakon ne obuhvata žrtve koje su u ratu napustile teritoriju RS-a, ili su bile prognane. Uglavnom se radi o pripadnicima bošnjačke i hrvatske nacionalnosti koji se nisu vratili već su ostali prijavljeni u FBiH.

¹⁴ Nije precizno opisano, ali je navedeno da su to radnje kojima se nekom licu namjerno nanosi bol ili teška tjelesna ili duševna patnja.

Zakon u članu 6. propisuje da se status žrtve torture i pravo u skladu sa ovim zakonom može ostvariti ako po istom činjeničnom osnovu pravo *nije već ostvareno* po drugom propisu RS-a, FBiH, BD-a Bosne i Hercegovine ili države u okruženju bez obzira na to da li se pravo koristi. Na ovaj način se preduprijedilo dupliranje statusa

U članu 7. Zakona navedeno je da lice sa utvrđenim statusom žrtve torture može da ostvari sljedeća prava:

- 1. pravo na mjesečno novčano primanje,**
- 2. pravo na zdravstveno osiguranje,**
- 3. pravo na oslobađanje od troškova ličnog učešća u korišćenju zdravstvene zaštite, odnosno participacije,**
- 4. pravo na banjsku rehabilitaciju,**
- 5. podsticaj za zapošljavanje i samozapošljavanje.**

U članu 8. navedeno je da lice sa utvrđenim statusom žrtve torture može ostvariti i dodatna prava iz socijalne i zdravstvene zaštite, pravne pomoći i administrativnih i sudskih taksi, ali ako ispunjava uslove *u skladu sa propisom* iz te oblasti.

DOKUMENTACIJA I PROCEDURA ZA STICANJE STATUSA ŽRTVE RATNE TORTURE PREMA ZAKONU U RS-U

Prema Zakonu u RS-u zahtjev za priznavanje statusa žrtve ratne torture, kao i ostvarenja prava podnosi se, tj. podnosi se, gradskom odnosno opštinskom organu uprave nadležnom za poslove boračko-invalidske zaštite i zaštite civilnih žrtava rata po mjestu prebivališta podnosioca zahtjeva, što je po ovom zakonu prvostepeni organ.¹⁵ Pored podataka o podnosiocu, kao i navođenju doživljene ratne torture, u zahtjevu se morala opisati doživljena tortura. Od potrebne dokumentacije uz zahtjev je potrebno bilo dostaviti kopiju lične karte, kao i „raspoložive podatke koji se tiču torture i posljedica torture“. Činjenica da je neko lice bilo izloženo torturi dokazuje se uvjerenjem koje, na zahtjev organa koji vodi postupak u skladu sa svojim službenim evidencijama i raspoloživom građom, izdaje Republički centar za istraživanje rata, ratnih zločina i traženje nestalih lica, u roku od 30 dana od dana prijema zahtjeva. Međutim, u članu 16. takođe se navodi da *ako Centar u roku iz stava 1. ovog člana ne dostavi uvjerenje, organ koji vodi postupak će odlučiti i bez tog uvjerenja. Potom se navodi da se činjenica o pretrpljenoj torturi može utvrđivati i dokazima kojima u okviru svoje nadležnosti raspolažu drugi republički organi, institucije ili službe.* Pod tim dokazima smatraju se pravosnažne sudske odluke, isprave, uvjerenja, službeni akti i dokumenti nastali u vršenju službene dužnosti ili javnog ovlašćenja, nalazi vještaka, zapisnici o uviđaju, izjave stranke i svjedoka date nadležnom organu, te drugi dokazi koji su podobni za utvrđivanje stanja stvari i koji odgovaraju pojedinom slučaju.

U istom članu u stavu 5) navodi se da u nedostatku dokaza iz nabrojanih izvora *činjenica o pretrpljenoj torturi može se dokazivati potvrdom Međunarodnog crvenog krsta, kao i pravosnažnim sudskim odlukama domaćih i stranih sudova iz kojih se na nesumnjiv način može dokazati da je žrtva pretrpjela torturu.* Takođe je propisano da *ako udruženja iz stava¹⁶ ne dostave svoje mišljenje u roku od 30 dana po prijemu zahtjeva organ koji vodi postupak će odlučiti i bez tog mišljenja.*

Zakon u ovom članu izričito navodi da status žrtve torture i prava u skladu sa ovim zakonom *ne mogu se utvrditi samo na osnovu izjave stranke i svjedoka*, osim kad je takva izjava data nadležnom organu u vezi sa pokretanjem krivičnih postupaka za počinjene ratne zločine.

Žrtve ratne torture, organizacije civilnog društva koje se bave ljudskim pravima i pravima žrtava te pravnici upućeni u problematiku smatraju da je potrebna dokumentacija pretjerano usložnjena, te da određeni broj žrtava ne može pribaviti traženu dokumentaciju.

Međutim, da je bilo izazova pred prvostepenim organima u prikupljanju i priznavanju ove dokumentacije svjedoče i medijski izvještaji iz decembra 2022. godine, kada je formiran novi saziv Vlade RS-a. Na pitanje zastupnika u Narodnoj skupštini Republike Srpske Mirsada Duratovića o nepriznavanju dokaza o zatočeništvu bivših logoraša od Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, ministar Danijel Egić pozvao se na savjest službenika iako su takvi dokazi relevantni prema Zakonu.¹⁷

Tvrđnja da su procesi ostvarivanja statusa i prava žrtve vrlo složeni prema Zakonu podržana je u razgovoru kako sa pravnicima tako i sa žrtvama koji sugerišu da:

¹⁵ Obrazac ovog zahtjeva dostupan je na internet stranici Ministarstva rada i boračko-invalidske zaštite RS, kao i kod prvostepenih organa, u štampanom obliku.

¹⁶ Pod udruženjima u ovom stavu podrazumijevaju se udruženja koje se bave pitanjima žrtava rata a koja su stekla status udruženja od javnog interesa u skladu sa propisom kojim je regulisana oblast udruženja i fondacija.

¹⁷ Prema načelu slobodne ocjene dokaza, navodeći da „ovlašteno službeno lice koje vodi postupak [...] a na osnovu savjesne i brižljive ocjene svakog dokaza posebno i svih dokaza zajedno, kao i na osnovu rezultata cjelokupnog postupka, odlučuje koje će činjenice uzeti kao dokazane“.

- Procedure ostvarivanja statusa i prava treba da budu jasno formulisane i dostupne svim žrtvama (putem internet stranica, administrativne zgrade JLS-a, udruženja koja okupljaju žrtve).
- Republički centar za istraživanje ratnih zločina i traženje nestalih lica RS-a nema podatke o svim žrtvama. Potrebno je uvažavati i druge institucije koje raspolažu evidencijama, a posebno dokazne potvrde Međunarodnog komiteta Crvenog krsta.
- Potrebno je smanjiti broj traženih dokumenata za podnošenje zahtjeva za sticanje statusa žrtve ratne torture. U mnogim ratnim područjima nije vođena pedantna ljekarska evidencija, ili je čak uništena. Žene koje su preživjele silovanje i druge oblike seksualnog nasilja tokom rata, zbog opštedruštvene stigme, vrlo često nisu prijavljivale silovanje, kao ni pobačaje izazvane prisilnom trudnoćom, te za iste nemaju tražene dokaze.

Prava žrtava i njihov trenutni status u BiH problematizirani su također u izvještaju nakon službene posjete Specijalnog izvjestioca o promociji istine, pravde, reparacije i garancije neponavljanja Vijeća Ujedinjenih nacija za ljudska prava¹⁸ od 8. jula 2022. godine. U izvještaju je, između ostalog, konstatovano da *kao rezultat ovog neadekvatnog i zamršenog pravnog i institucionalnog okvira, koji ima za posljedicu odvracanje podnošenja zahtjeva, žrtve provode godinama u upravnim i pravnim postupcima u mnogim slučajevima bez uspjeha, što dovodi do novih oblika štete koju nanose državne i entitetske institucije. Nedostatak informacija žrtvama o njihovim pravima i načinima za njihovo potraživanje dodatno pogoršava problem.*¹⁹ Takođe, u ovom izvještaju utvrđeno je da postoje nejednaki zahtjevi za pristup pravima, neusklađeni standardi za dokazivanje statusa žrtve, te nejednak obim zajamčenih prava i mjesečnih naknada za civilne žrtve rata u BiH.²⁰

Iz organizacije „Vaša prava BiH“, koja pruža besplatnu pravnu podršku između ostalog i žrtvama rata, ističu da odjeljenja za boračko-invalidsku zaštitu kao prvostepeni organi u RS-u često svoju odluku zasnivaju samo na informacijama iz Republičkog centra za istraživanje ratnih zločina i traženje nestalih lica Republike Srpske, a, kako navode, dobro je poznato da ovaj centar u arhivi ne raspolaže svim podacima za područja čitave BiH.²¹

U članu 10. Zakona regulisano je da žrtva seksualnog nasilja može podnijeti zahtjev za utvrđivanje stepena tog oštećenja i prava na novčano primanje koje odgovara utvrđenoj grupi invaliditeta. Za ocjenu invaliditeta stranka je dužna priložiti relevantnu medicinsku dokumentaciju o oštećenju organizma po osnovu pretrpljene torture.²²

Takođe se propisuje da *ako u postupku ocjene invaliditeta stranka neopravdano ne pristupi na pregled pred ljekarsku komisiju ili na bilo koji način onemogući da ljekarska komisija da nalaz i mišljenje, smatraće se da je odustala od zahtjeva.*

Slijedom obavljenih intervjuja i razgovora sa sagovornicima u procesu izrade izvještaja vezano za lična iskustva izdvajamo izjave koje potkrepljuju gore navedene tvrdnje:

¹⁸ Visit to Bosnia and Herzegovina Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence 2022, UN, Komitet za ljudska prava, paragraf 58, dostupno na <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G22/403/77/PDF/G2240377.pdf?OpenElement>

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid, paragraf 59.

²¹ Danijela Milešević-Plavšić iz Udruženja „Vaša prava BiH“ navodi u razgovoru da ni Savez logoraša Republike Srpske nema potpune evidencije o licima koja su bila izložena nekom od oblika torture (pisani odgovori na pitanja, oktobar 2023).

²² Medicinska dokumentacija koja se odnosi na fizičko oštećenje organizma prouzrokovano ranom, povredom ili ozljedom mora da potiče iz perioda iz člana 3. stav 1. ovog zakona, odnosno najkasnije godinu dana po isteku tog perioda, a medicinska dokumentacija koja se odnosi na mentalno oštećenje organizma mora da potiče iz istog perioda ili najkasnije deset godina po isteku tog perioda.

Predsjednica Organizacije porodica zarobljenih i poginulih boraca i nestalih civila Bratunac **Radojka Filipović** kaže da je problem dokazati torturu prema ovom zakonu kada dokumentacija iz rata, pogotovo za žrtve seksualnog nasilja, ne postoji jer nisu prijavljivale silovanje. Pored toga, Filipović u razgovoru navodi kako su ljudi koji nisu imali dokumentaciju iz rata morali po opštinama i gradovima prolaziti razne komisije za procjenu invaliditeta, što je nepotrebno ponovno izlaganje stresu i retraumatizaciji.²³

Ovakva situacija desila se **žrtvi silovanja iz Zvornika** koja je odustala od razgovora pred komisijom u procjeni svog invaliditeta a kako bi ostvarila zakonsko pravo na minimalnu invalidninu.²⁴

Pored toga, **aktivistica iz Zvornika**, koja je imala velika stradanja u porodici, ističe da je nužno napraviti veliko pojednostavljanje prijavljivanja ratnog silovanja. Sagovornica smatra da sama činjenica da je žena bila u zarobljeništvu treba biti dovoljan dokaz da dobije status silovane žene, odnosno žrtve ratne torture.²⁵

Nekadašnji **logoraš iz Modriče**, koji je početkom rata bio u zarobljeništvu u Hrvatskoj, ističe izazove u vezi sa traženjem potrebne medicinske dokumentacije: Svako ko je bio u ratu zna da je to bilo često nemoguća misija. Nekada ljekar i pomogne, ali u ratu nije bilo kompjutera i mogućnosti da se sve zavodi. Posebno Posavina, koja je bila u totalnom ratnom haosu. Vi praktično niste mogli doći do ljekara.

Takođe muškarac, žrtva ratne torture iz Banje Luke, koji sada živi u Sarajevu, smatra da je vrlo teško po ovom zakonu dokaziva tortura jer se traži samo medicinska dokumentacija, a ne priznaju se izjave svjedoka.²⁶

Zvezdana Bolić iz Opštine Bratunac, iz sekcije Pravne pomoći, takođe smatra da treba pojednostaviti dokumentaciju za dokazivanje statusa žrtve. Navela je da se u svom radu susretala sa ženama koje su odustale od ostvarivanja statusa žrtve jer su se prepale silne papirologije. Smatra da pravna pomoć mora biti više usmjerena i na ova pitanja.²⁷

Dragana Petrić iz Fondacije „Lara“ kaže da vlasti odbijaju pojednostavljenje dokumentacije jer smatraju da može doći do malverzacija. *Ali ja ne vjerujem da bi neko to koristio, takvu vrstu traume. Teško da bi iko lagao da je preživio nešto tako strašno, silovanje na primjer, da dobije neku manju nadoknadu ili prava*, rekla je Petrić na okruglom stolu u Zvorniku 29. septembra 2023. godine.

Sa ovim se slaže i profesorica sa Pravnog fakulteta iz Banje Luke **Ivanka Marković** navodeći da je to pokušaj vlasti od oslobađanja eventualnih novih obaveza prema žrtvama ratne torture. Kako je istakla na okruglom stolu u Doboju 28. septembra 2023. godine, cilj svakog zakona je prava upotreba, korištenje i ostvarivanja cilja te, kako je rekla, osnovni razlog svake korekcije i jednostavnije procedure.

²³ „Mnoge žrtve ratne torture nisu bile evidentirane u Republičkom centru za istraživanje rata i ratnih zločina i nisu mogle dobiti uvjerenje, morale su odlaziti u MUP i inspektorima davati izjave i tako doći do tog uvjerenja, a to je za žrtve ponovo novi stres i nova trauma. Teško je bilo dokazati da ste kao maloljetna osoba bili u logoru ili kućnom pritvoru. Proces dokazivanja kada su u pitanju maloljetna lica i djeca je veoma težak jer je bila potrebna medicinska dokumentacija, pogotovo iz perioda 1996. – 2006. godine. Za većinu te djece, maloljetnih žrtava, ta medicinska dokumentacija ne postoji“ (Zvornik, septembar 2023).

²⁴ „Ja stojim onako pogubljen, moje dijete je tu i treba to da sluša. A treba i da čuje više ljudi koji me gledaju ko čudo. Stojala sam tako skamenjena, nisam riječ progovorila. Meni suze liju, oni meni kažu prekini! Pitaju me zašto nisam rekla. Nisam. Oni da su normalni, ne bi me pitali pred djetetom. Izašla sam, drhtala sam, ne mogu da stojim“ (intervju, novembar 2023).

²⁵ „Poznajem ženu koju sam lično vodila koja je silovana, bila je u drugom stanju. Nije smjela da prijavi. Na kraju, kada se požalila jednoj prijateljici, jer su bili u okruženju od Muslimana, da je ostala u drugom stanju, ona je odvela kod doktora koji je uradio kiretažu koji poslije nije htio da posvjedoči da je uradio (intervju, oktobar 2023).

²⁶ „Znam ženu iz Prijedora koja je bila pretučena u ratu. Možda i silovana, ali neće da prizna. Živi sada u Sarajevu, ali je prijavljena u RS-u. 2018. je pokušala da se prijavi za status, ali nije imala ljekarski dokaz da je pretučena. Nije se javila kod doktora jer se plašila u Prijedoru zato što su bili srpski doktori. Rane su joj vidale komšinice, ali opština ne priznaje njihove izjave (intervju, oktobar 2023).

²⁷ „Sada izjava svjedoka i ti nematerijalni dokazi ne vrijede ništa. Može biti da neko nema medicinsku dokumentaciju, ali ima poznanike, osobe koje znaju da je ona bila žrtva. Kod nas u Bratuncu, meni kao pravnicima su dolazile žrtve, a kada im objasnim šta je sve potrebno od dokumentacije, odustaju i nikada se nisu prijavile“ (Zvornik, septembar 2023).

BROJ OSTVARENIH STATUSA I KORISNIKA PRAVA

Prema podacima Ministarstva rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske²⁸ **301 žrtva je ostvarila status** po Zakonu. Entitetsko ministarstvo nije dostavilo podatke o ukupnom broju podnijetih zahtjeva iako su bili zatraženi. Prema polnoj strukturi iz ovog izvora **211 je žena i 90 muškaraca**. Od toga **202 žrtve imaju evidentirana prava na osnovu kojih se vrši isplata**. Riječ je većinom o osobama ženskog pola – **157 žena, 45 muškaraca**. Razlog je činjenica da su mnogi muškarci ostvarili prava kroz druge postojeće zakone jer su uglavnom pripadali boračkoj populaciji, tačnije putem Zakona o pravima boraca ili ratnih vojnih invalida RS-a, ali i zbog činjenice da se neki bivši logoraši nisu odlučili ni prijaviti za ostvarivanje statusa zbog nemogućnosti ostvarivanja većine navedenih prava. Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite RS-a nije nam dostavilo podatke na osnovu čega je ostvaren status ili pravo žrtve ratne torture (logor, silovanje ili drugi oblici seksualnog zlostavljanja ili po osnovu drugih oblika ratne torture). Međutim, djelimično smo ove informacije doznali na osnovu dostavljenih podataka iz gradskih i opštinskih uprava RS-a. Tretiraćemo ih kao indikativne podatke jer je od 64 opštine i grada u RS-u odgovor poslalo njih 28, od kojih je 24 poslalo tražene podatke, a četiri su nas obavijestile da ih ne mogu dostaviti jer su u nadležnosti entitetskog ministarstva.²⁹

Pored 23 JLS-a koji su poslali podatke, iz još tri smo dobili informacije u direktnim razgovorima. Indikativno je da je **26 JLS-a** dostavilo podatke, dok četiri tvrde da su traženi podaci u nadležnosti entitetskog ministarstva, odnosno da ne raspoložu podacima. Stoga, primjećujemo kako određeni JLS-i ne uvažavaju principe javnosti u radu ili pogrešno tumače Zakon o slobodi pristupa informacijama.

Od 64 JLS-a, 26 ih je poslalo odgovor³⁰ iako su upiti poslani na više adresa u dva navrata, što čini ukupno samo 41 posto odziva na upit.³¹

U tabeli ispod predstavljeni su podaci o broju osoba koje ostvaruju status žrtve ratne torture i pripadajućim pravima dobijenim iz **26 gradova i opština RS-a**. Prema ovim podacima broj podnijetih zahtjeva za status žrtve ratne torture bio je 354, a broj odobrenih, odnosno onih koji su dobili status, bio je 223, što je 63 posto.

Zakon o zaštiti žrtava ratne torture RS propisuje da lice sa utvrđenim statusom žrtve torture može ostvariti sljedeća prava: pravo na mjesečno novčano primanje; pravo na zdravstveno osiguranje; pravo na oslobađanje od troškova ličnog učešća u korišćenju zdravstvene zaštite (participacija); pravo na banjsku rehabilitaciju; podsticaj na zapošljavanje i samozapošljavanje. Neko od navedenih prava propisanih Zakonom u ovim JLS-ima je ostvarilo 147 ljudi, što je 66 posto. Prema dobijenim podacima, 133 osobe su dobile prava u vidu mjesečnih novčanih davanja, na osnovu minimum 20 posto invaliditeta kako propisuje Zakon, 8 ih je ostvarilo pravo na zdravstvenu zaštitu, a 6 je svrstano u kategoriju „ostalo“.

²⁸ Podaci dobijeni 16.11.2023. na osnovu podnesenog zahtjeva za pristup informacijama.

²⁹ „Poštovani, vezano za vaš zahtjev u kojem od Opštine Sokolac-Odjeljenje boračko-invalidske zaštite tražite podatke iz evidencije informacionog sistema, obavještavamo vas, da bez naloga Ministarstva rada i boračko invalidske zaštite Republike Srpske nismo u mogućnosti dati vam tražene podatke, niti bilo koje druge iz baze, jer je vlasnik tih podataka isključivo Ministarstvo. Dok se nama ne obrati Ministarstvo ili dok vi ne dostavite dokaz da vam je odobreno od strane vlasnika podataka da koristite i razmatrate te podatke, mi iste nismo u mogućnosti dostaviti.“

³⁰ Jedinice lokalne samouprave koje su na osnovu Zakona o slobodi pristupa informacijama RS poslale podatke za ovo istraživanje su Banja Luka, Berkovići, Derventa, Han Pijesak, Istočni Stari grad, Istočna Ilidža, Pale, Kalinovik, Kostajnica, Mrkonjić Grad, Brod, Rudo, Šamac, Modriča, Rogatica, Vlasenica, Vukosavlje, Petrovo, Trnovo, Ljubinje, Krupa na Uni, Prnjavor, Kalinovik i Gacko. Sokolac, Srebrenica, Prijedor i Pelagićevo su nas obavijestili da ne mogu da dostave podatke jer ne mogu njima raspolagati pošto su oni u nadležnosti entitetskog ministarstva. Podatke za Doboju, Bijeljino i Bratunac smo dobili od lokalnih javnih službenika iz nadležnih odjeljenja, ali je problematično da ni ove tri jedinice nisu odgovorile na zvanični zahtjev. U sedam JLS-a koji su poslali odgovore nije bilo ni prijavljenih ni odobrenih statusa. To su Kalinovik, Prnjavor, Ljubinje, Rudo, Petrovo, Mrkonjić Grad i Han Pijesak.

³¹ S obzirom na to da je riječ o podacima koji ni po jednom osnovu ne spadaju u izuzetke za dostavu odnosno javnu upotrebu, ovakvo postupanje je suprotno Zakonu o slobodi pristupa informacijama RS i BiH. Razlog za to je ili nemar ili razlozi neke druge prirode.

Prema podacima iz 27 JLS-a većina žrtava je ostvarila status na osnovu boravka u logoru (154), 77 osoba je ostvarilo svoj status na osnovu preživljenog ratnog seksualnog nasilja, dok je 12 osoba evidentirano u kategoriji kao „ostalo“.

U nekim JLS-ima registrovane su i žrtve koje su za vrijeme rata bile maloljetne. Ovi podaci predočeni su u Aneksu 1 na kraju izvještaja koji sadrži pojedinačne podatke iz svakog JLS-a koji je dostavio informacije. Dostavljeni podaci o žrtvama nisu klasifikovani na osnovu etničke pripadnosti.

PODACI IZ 26 JLS-A	PODNIJETI ZAHTEVI	LICA KOJA SU OSTVARILA STATUS	LICA KOJA SU OSTVARILA PRAVO	OSNOV PO KOJEM JE OSTVAREN STATUS (BROJEM)			PRAVA KOJA SU OSTVARENA (BROJEM)		
				Logor.	Seksualno nasilje	Ostalo	Novčana davanja	Zdrav. zaštita	Ostalo
UKUPNO	354	223	147	154	77	12	133	8	6
POL									
Muško	-	141	39	108	0	7	35	2	4
Žensko	-	153	98	46	77	3	98	6	2

Opštine sa najvećim brojem podnijetih zahtjeva

1. **Bratunac 50**
2. **Bijeljina 40**
3. **Brod 39**
4. **Šamac 39**
5. **Modriča 38**

Opštine i gradovi sa najvećim brojem ostvarenih statusa

1. **Bratunac 41**
2. **Bijeljina 37**
3. **Brod 34**
4. **Modriča 34**
5. **Šamac 32**

Opštine sa najvećim brojem ostvarenih prava³²

1. **Bijeljina 23**
2. **Modriča 20**
3. **Šamac 19**
4. **Vukosavlje 19**
5. **Brod 10**

Prema prezentovanim podacima Bratunac je JLS sa najvećim brojem podnijetih i odobrenih zahtjeva za ostvarivanje prava.³³ Takođe je primijećeno da je Bijeljina opština sa najvećim brojem ostvarenih prava po Zakonu.

³² Na osnovu dostavljenih podataka iz JLS-a, nešto više od 90 posto ostvarenih prava je mjesečna novčana nadoknada, dok je ostatak besplatna zdravstvena zaštita.

³³ Kako je navela predsjednica Organizacije porodica zarobljenih i poginulih boraca i nestalih civila Bratunac **Radojka Filipović**, u Bratunac se tokom rata i nakon potpisivanja Dejtonskog sporazuma doselilo mnogo stanovništva iz opština koje su pripale Federaciji BiH. "Mnoga su lica prošla logore i kućne pritvore, kao u Srebrenici, Bradini, Tarčinu, odnosno tamošnjem silosu. I zbog toga jedna četvrtina ostvarenih prava žrtava ratne torture u odnosu na ostale opštine RS je iz opštine Bratunac" (Zvornik, septembar 2023).

IZAZOVI U POTPUNOJ IMPLEMENTACIJI PRAVA ŽRTAVA RATNE TORTURE PO ZAKONU

U prethodnom poglavlju smo, pored problema oko obezbjeđenja dokumentacije, govorili uglavnom o brojčanim podacima vezanim za ostvarivanje statusa i prava po Zakonu, sa naglaskom na pravo na novčanu naknadu. Ova prava se, kada jednom bude priznat odgovarajući status, uglavnom nesmetano ostvaruju. Međutim, kada se radi o ostvarivanju drugih zakonskih prava, ista se ne ostvaruju u potpunosti za sve žrtve ratne torture. Ovo se posebno odnosi na pravo na banjsku rehabilitaciju, koja je, u momentu kada je uvedena kao pravo unutar Zakona, predstavljala inovativno rješenje koje nije bilo poznato u BiH. Banjska rehabilitacija za žrtve ratne torture prepoznata je od strane brojnih aktera, jer odgovara na potrebe žrtava i ima potencijal značajnog uticaja na proces oporavka.

U članu 7. Zakona navedeno je da lice sa utvrđenim statusom žrtve torture može da ostvari sljedeća prava:

1. **pravo na mjesečno novčano primanje,**
2. **pravo na zdravstveno osiguranje,**
3. **pravo na oslobađanje od troškova ličnog učešća u korišćenju zdravstvene zaštite, odnosno participacije,**
4. **pravo na banjsku rehabilitaciju,**
5. **podsticaj za zapošljavanje i samozapošljavanje.**

U članu 8. su potom pobrojana i dodatna prava sa kondicionalima i navođenjem na druge propise koji regulišu ostvarivanje prava po drugim zakonima.

Lice sa utvrđenim statusom žrtve torture može ostvariti i:

1. **pravo na rehabilitaciju koje se kroz zaštitu mentalnog i fizičkog zdravlja obezbjeđuje civilnim žrtvama rata u skladu sa propisom iz oblasti zdravstvene zaštite,**
2. **prava iz socijalne zaštite, u skladu sa propisom iz oblasti socijalne zaštite,**
3. **pravo na besplatnu pravnu pomoć koje se prema propisu iz oblasti pružanja besplatne pravne pomoći obezbjeđuje licima pod međunarodnom zaštitom, u skladu sa međunarodnim standardom,**
4. **pravo na oslobađanje od plaćanja sudskih taksa, u skladu sa propisom iz oblasti sudskih taksa,**
5. **pravo na oslobađanje od plaćanja administrativnih taksa prilikom ostvarivanja prava na mjesečna primanja po ovom zakonu kao obliku socijalne zaštite, u skladu sa propisom iz oblasti administrativnih taksa.**

Dodatni osvrt na gore navedene članove Zakona, a naročito prava na banjsku rehabilitaciju, dali su i sagovornici tokom intervjua ističući nedostupnost banjske rehabilitacije. Sagovornici predlažu detaljniju i direktniju specifikaciju prava svim kategorijama žrtvama ratne torture.

Predsjednica Organizacije porodica zarobljenih, poginulih boraca i nestalih civila Bratunac **Radojka Filipović** smatra da je pravo na banjsku rehabilitaciju deklarativne prirode budući da se ne provodi.³⁴

³⁴ "Zakon je donesen u oktobru 2018. godine, ali niti jednom nisu ove žrtve ušle u javni poziv Ministarstva. Svake godine se raspisivao javni poziv, ali za porodice poginulih i nestalih i ratne vojne invalide od prve do desete kategorije. Dakle, nisu bile obuhvaćene žrtve ratne torture, kao da ta vlast nije donijela zakon. Član sam prvostepene komisije za odabir korisnika banjsko-klimatske rehabilitacije u prethodnom periodu, pa i ove godine. I dalje nema žrtava ratne torture u javnom pozivu" (Zvornik, septembar 2023).

Mirjana Jovičić iz Odjeljenja za boračko-invalidsku zaštitu Bratunac potvrdila nam je da žrtve ratne torture iskazuju interes za banjsku rehabilitaciju, ali da im oni nisu u stanju to obezbijediti.³⁵

Radojka Filipović takođe smatra da je formalni razlog neuvrštavanja ovih kategorija u poziv *smanjen budžet*. Prema njenom mišljenju, potrebno je da Ministarstvo stavi na raspolaganje žrtvama ratne torture neiskorištena mjesta za banjsku rehabilitaciju koja su predviđena javnim pozivom koji raspisuje resorno ministarstvo.³⁶

Dejan Kovačević, načelnik odjeljenja za boračko-invalidsku zaštitu u Doboju, potvrđuje da su na banjsko liječenje iz Doboja išli samo ratni vojni invalidi i porodice poginulih boraca. Na osnovu njegovih izjava, interes je evidentan, tako da je potrebno ove žrtve *uvrstiti kao posebnu kategoriju*, a ne čekati da neko odustane iz drugih kategorija.³⁷

Načelnik Odjeljenja za boračko-invalidsku zaštitu Zvornika **Željko Smiljanić** smatra da je teško ostvarivo da se umjesto odustalih boraca ili ratnih invalida osigura pristup banjskoj rehabilitaciji žrtvama ratne torture. "Odrediti brojeve po opštinama i gradovima, te žrtve ratne torture uvrstiti u poziv", navodi Smiljanić.³⁸

Međutim, postoje i JLS-i koji su sami, na osnovu procjene potreba građana, izdvojili sredstva koja je bilo dužno da obezbijedi resorno ministarstvo. *Grad Derventa je jedina zabilježena instanca koja izdvaja sredstva i provodi banjsku rehabilitaciju za sve žrtve ratne torture u RS-u*. **Staniša Mikerević**, šef odsjeka za boračko-invalidsku zaštitu grada Derventa, naveo je da je ovo regulisano posebnim pravilnikom koji tretira potrebe žrtava ratne torture.³⁹

Dragana Petrić iz Fondacije "Lara" navodi da je pored inicijative NVO-a upućene u vezi sa produžetkom roka u martu 2023. godine podnesena i inicijativa koja se ticala ostvarivanja prava na banjsku rehabilitaciju. Za vrijeme pisanja izvještaja odgovor resornog ministarstva još uvijek nije stigao, što pokazuje koliko nadležno ministarstvo ne želi da dijeli informacije u vezi sa Zakonom, naročito potencijalnim i registrovanim korisnicima.

Nije samo nepotpuna implementacija prava na banjsko liječenje problematika provođenja prava iz ovog zakona. Profesorica **Ivanka Marković** sa Pravnog fakulteta u Banjoj Luci potencira upravo član 8. Zakona koji reguliše administrativne olakšice i ostale pogodnosti za žrtve ratne torture, ali ih postavlja kondicionalno. Kako je istakla Marković, to se često svodi na imovinski cenzus za ostvarivanje propisanog prava, što opet ne mora značiti da sa ostvarenim statusom žrtve ratne torture ostvaruje ta prava koja su zagantovana Zakonom.⁴⁰

³⁵ "Oni koji su ostvarili status dolaze, raspituju se, neki i ukažu na to zakonsko pravo, ali mi im samo možemo reći da mora biti raspisano. Nažalost, žene žrtve ratne torture iz Bratunca nemaju ni odgovor kada će to biti jer nemamo povratnu informaciju iz Vlade" (Zvornik, septembar 2023).

³⁶ „Treba dobiti podatke koliko je ljudi koristilo banju. Koliko je, i da li je ostalo mjesta. Jer uvijek bude da se ne iskoriste sva mjesta, neko odustane iz zdravstvenih ili nekih drugih razloga. Mislim da ministarstvo nakon ovogodišnjeg projekta banjsko-klimatske rehabilitacije treba da utvrdi tačan broj neiskorištenih mjesta po osnovu raspisanog konkursa i da ih stavi na raspolaganje žrtvama ratne torture" (Zvornik, septembar 2023).

³⁷ "Išle su 42 osobe na banjsko liječenje. Jednostavno, mi dobijemo takav poziv od ministarstva gdje se pozivaju samo te kategorije. Mi u Doboju nismo imali mogućnost da sami finansiramo ovo pravo žrtvama ratne torture. Ima u Doboju šest registrovanih žrtava po ovom zakonu. Neka svake godine ide samo po dvoje od tih šest, to je povećanje samo od pet posto" (Doboj, septembar 2023).

³⁸ "U poziv se moraju uvrstiti žrtve ratne torture. Da se stavi tačan broj u poziv. Nije rješenje da ako neko odustane, da uđe neko ko je dobio status po ovom zakonu. Ako neko od 22 ove godine odustane, sljedeća osoba sa liste ostvaruje pravo na banjsku rehabilitaciju. Potrebno je napraviti poseban poziv za sve žrtve ratne torture (Zvornik, septembar 2023).

³⁹ „Pet osoba je boravilo u banji sa statusom žrtve ratne torture sa područja grada Derventa. Do sada se žene nisu prijavljivale na javni poziv, već samo muškarci", rekao je Mikerević. U Derventi je mnogo veći broj muškaraca nego žena koji su dobili status. 16 muškaraca kao logoraši i šest žena kao žrtve silovanja. Inače, na banjskom liječenju beneficiranih kategorija u RS-u je do sada bio veći broj muškaraca, djelimično što su jedna od kategorija i borci, muškarci (intervju, novembar 2023).

⁴⁰ "Ovdje je suština, dajem ti pravo na nešto, a onda te ograničavam zakonom kojim je ta materija regulisana. Što znači da ne mora automatski biti da lice koje je ostvarilo status žrtve ratne torture može ostvariti pravo na besplatnu zdravstvenu zaštitu ako ima tamo odrednica koja kaže 'u skladu sa propisima iz te oblasti'. Npr., onda tu imamo neki imovinski cenzus za ostvarivanje tog prava, pa opet ne može svako ko je dobio taj status da ostvari pravo" (Doboj, septembar 2023).

Primjera radi, **žrtva ratne torture iz Zvornika** nije uspjela da bude oslobođena od participacije da dobije besplatne lijekove jer prema Zakonu o zdravstvenoj zaštiti nije imala dovoljan procenat invaliditeta.⁴¹

Dejan Kovačević potvrđuje da su novčane naknade male, što neke navodi da prava ostvaruju u FBiH, pa se oni koji su porijeklom odatle zbog primanja prijavlju ponovo na starim prebivalištima.

Bivši logoraš iz Modriče smatra da je Zakon trebao biti bolje prilagođen korisnicima jer nemaju sve kategorije iste potrebe, naročito ističući određene pogodnosti u plaćanju svakodnevnih troškova.⁴²

Preživjela žrtva ratnog silovanja iz Zvornika takođe je mišljenja da svaka kategorija žrtava ratne torture ima svoje potrebe. „Invalidi bi trebali dobiti besplatan parking, pa i neka pomagala, a žrtve ratnog seksualnog nasilja veće poštovanje i besplatnu ljekarsku zaštitu bez obzira da li imaju utvrđen stepen tjelesnog oštećenja.

Analizirajući diskusije sa gore spomenutih okruglih stolova i stavova u intervjuima tokom istraživanja, došli smo do sljedećih zaključaka:

- Poziv za banjsku rehabilitaciju koji raspisuje Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite RS *mora uvrstiti žrtve ratne torture, precizirajući tačan broj mjesta prema JLS-u*. Iako je bilo prijedloga da se žrtve ratne torture primaju u slučaju da neko iz drugih kategorija odustane, sagovornici odbacuju tu mogućnost i insistiraju na striktnoj provedbi zakona za ovu kategoriju.⁴³
- Potrebno je razmotriti harmonizaciju Zakona o zaštiti žrtava ratne torture RS sa drugim zakonima koji regulišu socijalna i zdravstvena prava.
- Pored toga, iznesen je niz prijedloga o specifikaciji zakonskih prava jer žrtve ratne torture pripadaju različitim kategorijama stradalnika odnosno stanovništva. Na primjer, prijedlozi da se žrtvama silovanja obezbijede besplatni lijekovi i zdravstvena i psihološka pomoć bez obzira na stepen tjelesnog oštećenja.

41 „Mali su to iznosi koje dobijamo, ja samo 160 maraka. A i da bi dobio, moraš imati neki stepen invalidnosti da bi i to dobio uopšte. I sada gledaš, ja sam invalid, silovana u ratu, imam to pravo, ali svaki lijek platim, a nekada moram platiti i participaciju. Svaka dva mjeseca ja dajem po 70 KM za lijekove, ali gledam ljude koji dobijaju lijekove maltene besplatno“ (intervju, novembar 2023).

42 „Logoraši su jedini koji nemaju svoj zakon. Doduše, nemaju ni silovane žene, ali je ovaj zakon u većoj mjeri fokusiran na njih i oko toga se mnogo bave ženske organizacije. Mi smo tražili da se logoraši, posebno oni sa invaliditetom, oslobode plaćanja parkinga. A silovanim ženama treba dati ono što one smatraju da treba“ (intervju, septembar 2023).

43 **Mirjana Jovičić**, Odjeljenje za boračko-invalidsku zaštitu Bratunac, potvrdila nam je da se sa ovim problemom susreću na lokalnom nivou. „Oni koji su ostvarili status dolaze, raspituju se, neki i ukažu na to zakonsko pravo, ali mi im samo možemo reći da mora biti raspisano. Nažalost, žene žrtve ratne torture iz Bratunca nemaju ni odgovor kada će to biti jer nemamo povratnu informaciju iz Vlade“ (Zvornik, septembar 2023).

VREMENSKO OGRANIČENJE ZA PRIJAVLJIVANJE ZA STICANJE STATUSA ŽRTVE RATNE TORTURE

Iako je usvajanje Zakona bio važan iskorak ka prepoznavanju i unapređenju prava žrtava ratne torture u RS-u, nevladin sektor i udruženja žrtava identifikovali su nedostatke još tokom procesa izrade, usvajanja, kao i u provođenju ovog zakona u praksi.

Putem konsultacija sa lokalnim akterima i analiziranjem zakonskih odredbi zaključeno je da Zakon u svom tekstu sadrži više odredbi koje smanjuju učinkovitost provođenja i ostvarivanja prava. Udruženja žrtava, predstavnici nevladinih organizacija te međunarodne organizacije istakli su da je naročito problematična odredba koja se odnosi na rok za podnošenje zahtjeva za sticanje statusa žrtve ratne torture.

Naime, član 38. ovog zakona propisuje da se zahtjev za priznavanje statusa žrtve torture i prava u skladu sa ovim zakonom može podnijeti **u roku od pet godina** od dana stupanja na snagu ovog zakona. Shodno usvajanju Zakona, odnosno objavi u Službenom glasniku, to je 5. oktobar 2023. godine. Dakle, u trenutku pisanja izvještaja navedeni **rok za prijavu za ostvarivanje statusa žrtve ratne torture je istekao**. Osim u slučaju da se zahtjev zasniva na prethodno presuđenoj krivičnoj stvari, a pravosnažnost presude je nastupila po isteku roka, zahtjev se može podnijeti u roku od godinu dana od dana pravosnažnosti krivične presude.

Petogodišnje ograničenje može biti problematično imajući u vidu emocionalne, pravne i društvene aspekte koji utiču na žrtve ratne torture koje često prolaze kroz dugotrajan proces oporavka od posljedica trauma. Zbog toga pojedine žrtve još nisu spremne govoriti o zločinu koji su preživjele ili pak još uvijek nemaju uslove da apliciraju za ostvarivanje statusa zbog drugih neriješenih pitanja. Jedan od problema je nedostatak garancije zaštite njihovog identiteta unutar postupka ostvarivanja statusa žrtve ratne torture prema ovom zakonu.

Kako bi se dodatno ukazalo na posljedice vremenskog ograničavajućeg roka i njegovog uticaja na žrtve, u februaru 2023. godine 13 NVO-a⁴⁴ podnijelo je zahtjev Ministarstvu rada i boračko-invalidske zaštite RS za produžetak ili ukidanje vremenskog ograničenja za prijavu statusa žrtve ratne torture. U svom odgovoru resorno ministarstvo je istaklo da nema razloga za produžetak roka jer smatraju da je većina žrtava ratne torture ostvarila status argumentirajući to podatkom o malom broju podnesenih zahtjeva za status žrtve ratne torture u posljednje dvije godine.

U zahtjevu organizacija iz februara 2023. godine navodi se da postavljanje restriktivnih rokova nije usklađeno sa relevantnim zahtjevima koje postavljaju međunarodni standardi, kao što je član 14. Konvencije UN-a protiv mučenja. Komitet UN-a protiv torture nadalje ističe da „s obzirom na kontinuiranu prirodu efekata mučenja, zastarni rokovi ne bi trebali biti primjenjivani, jer oni žrtvama uskraćuju reparacije, kompenzaciju i rehabilitaciju koje im je potrebno osigurati”.⁴⁵

⁴⁴ „Udružene žene” Banja Luka, TRIAL International, Udruženje građana „Zdravo da ste”, Fondacija „Lara”, Centar ženskih prava Zenica, Udruženje građana „Vive žene”, Udruženje žena „Most” Višegrad, Udruženje Prijedorčanki „Izvor”, Genesis project, Fondacija „Cure” Sarajevo, Mreža za izgradnju mira, Udruženje žena „Duga” i Helsinški parlament građana Banja Luka.

⁴⁵ U Konvenciji UN-a protiv mučenja ističe se da države žrtvama moraju osigurati ne samo de iure nego i de facto pristup „pravovremenim i djelotvornim mehanizmima za ostvarivanje prava na otklanjanje povreda i naknadu, i da ukinu ili izbjegniju donošenje mjera koje ih sprečavaju da to pravo zahtijevaju i ostvare, kao i da uklone sve formalne i neformalne prepreke sa kojima bi žrtve u tom procesu mogle biti suočene. Komitet UN-a protiv torture nadalje ističe da, „s obzirom na kontinuiranu prirodu efekata mučenja, zastarni rokovi ne bi trebali biti primjenjivani, jer oni žrtvama uskraćuju reparacije, kompenzaciju i rehabilitaciju koju im je potrebno osigurati”.

Pored toga, u zahtjevu je navedeno da je pregledom drugih zakona i normativnih okvira u ovoj oblasti uočeno da ne postoje restriktivni rokovi koji bi ograničavali žrtve ratne torture.⁴⁶

Podnosioci inicijative stoga smatraju da nema osnova ni potrebe da Zakon u RS-u tom pitanju pristupa na restriktivan način.⁴⁷ Shodno tome, podnosioci inicijative su smatrali da su restriktivnim rokom žrtve ratne torture koje svoj status trebaju ostvariti u RS-u diskriminirane u odnosu na žrtve koje isti status ostvaruju u FBiH i BD-u.

Treba imati na umu da Zakon o stradalnicima iz Domovinskog rata Republike Hrvatske ne predviđa zakonski rok za podnošenje zahtjeva za sticanje statusa. Takođe, novousvojeni Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata u FBiH, koji je usvojen u julu 2023. godine, kao i u RS-u, sadrži rok za prijavu za podnošenja statusa, *ali sa izuzetkom u odnosu na posebne kategorije civilnih žrtava rata*.⁴⁸

Tokom pripreme izvještaja razgovarali smo i sa **Adrijanom Hanušić Bećirović**, višom pravnom savjetnicom u TRIAL Internationalu, organizaciji koja je učestvovala u procesu javne konsultacije izrade ovog zakona. Kako je istakla, u nacrtu je inicijalno bilo predviđeno da ovaj rok traje tri godine. „Kroz javnu raspravu traženo je da se rok ili ukine ili u najmanju ruku produži na pet godina. Zakonodavac je prihvatio produženja na pet godina. Tokom konsultacija predstavnici ministarstva su istakli da se nakon određenog perioda, kada se vidi kako teče implementacija, te ako se ustanovi da postoje neki problemi u implementaciji, može ići na revidiranje zakonskog teksta. Međutim, očigledno, senzibilitet vlasti za dorade i promjene je tokom ovih pet godina provedbe zakona nestao“, istakla je Hanušić Bećirović.

Radojka Filipović navodi da joj nije jasno kako neko može da se protivi produženju važenja roka za prijavu za dobijanje statusa.⁴⁹ Dodaje kako se „dešavalo da su se javljale civilne žrtve rata nakon prestanka važenja roka u okviru Zakona o zaštiti civilnih žrtava rata RS, ali nisu više imale mogućnost da ostvare bilo kakva prava.⁵⁰

Isto tako, **žrtva ratne torture iz Bratunca** smatra da se rok mora produžiti i da zbog ove situacije najviše trpe žene.⁵¹

Preživjela žrtva silovanja iz Zvornika smatra da se rok mora ukinuti „jer je silovanje ratni zločin i ne može se ograničiti njegova prijava“.⁵²

⁴⁶ Zakon koji se odnosi na socijalnu zaštitu civilnih žrtava rata u *Federaciji BiH*, kao i relevantni zakon u *Republici Hrvatskoj* koji imaju za cilj da priznaju status žrtvama različitih oblika ratne torture ne predviđaju ove rokove.

⁴⁷ U Hrvatskoj je u Nacrtu prijedloga zakona o civilnim stradalnicima iz Domovinskog rata u članu 21. takođe inicijalno bio predviđen rok, te je na kraju usljed brojnih kritika stručne javnosti ukinut. Pored toga, predlagači iz NVO su smatrali da se restriktivnim rokom žrtve torture koje svoj status trebaju ostvariti u Republici Srpskoj diskriminirane u odnosu na žrtve koje isti status ostvaruju u okruženju.

⁴⁸ Tako je u članu 20. navedeno da je krajnji rok za podnošenje zahtjeva za ostvarivanje statusa civilne žrtve rata po osnovu oštećenja organizma šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona. Međutim, imamo i posebni element zakona koji je drugačije regulisan nego u Republici Srpskoj. Rok iz stava (1) ovog člana ne odnosi se na osobe kod kojih je oštećenje organizma nastalo kao posljedica zaostalog ratnog materijala nakon završetka rata. U članu 29. je navedeno da podnošenje zahtjeva za ostvarivanje statusa posebne kategorije civilnih žrtava rata, kao i statusa **djetetu koje je rođeno iz čina ratnog silovanja – nije ograničeno rokom. Te „posebne“ kategorije su definisane u članu 28, a to su prije svega žrtve ratnog seksualnog nasilja.**

⁴⁹ „Rat je završen 1996. godine, tako da je neki strah od finansijskog udara nepotreban. Ovdje je samo ostavljena mogućnost da neko ko nije stigao, ili se ohrabrio, ako se odluči, to mogne uraditi. A biološki nestaju i oni koji su ostvarili pravo.“

⁵⁰ Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata RS je takođe imao rok za priznavanja prava u trajanju pet godina. Međutim, četiri puta je Zakon revidiran (1994, 1995, 2007. i 2010).

⁵¹ „Propisivanje roka je vrlo problematično. Iako je prošlo za neke više od 30 godina, postoji jedan broj žrtava koji se još nije osnažio da javno progovori o torturi kroz koju su prošle. Uglavnom se radi o ženama koje su prošle logore, silovanja, mučenja, odnosno najstrašnije oblike torture“ (intervju, oktobar 2023).

⁵² „Ne treba živjeti u prošlosti, ali zločinci moraju odgovarati, a i žrtve moraju imati pravo da se zakonski prijave. Vi znate bolje, ja sam neobrazovana, ali sam čula da ratni zločin ne zastarijeva. Pa silovanje u ratu je ratni zločin. Treba da ostane rok dok su ljudi koji su bili u ratu“ (intervju, oktobar 2023).

Nekadašnji **logoraš iz Modriče** navodi da bi rok trebalo ukinuti jer uvijek postoje oni koji iz objektivnih i subjektivnih razloga to nisu učinili na vrijeme.⁵³

Radojka Filipović dodatno navodi da dio žrtava nije informisan o Zakonu, pogotovo oni koji žive u inostranstvu, te da je to dodatni argument za produženje roka.⁵⁴

Dragana Petrić iz Fondacije „Lara“ navodi da ne postoji snažan aktivitet samih žrtava, ali da je to i normalno upravo zbog stigme, prije svega kod žena. „Zato i jesu međunarodne i nevladine organizacije veoma aktivne na ovom polju i rade prijedloge te inicijative u saradnji sa žrtvama“.⁵⁵

Ivanka Marković, profesorica sa Pravnog fakulteta u Banjoj Luci, smatra da rok ne bi trebalo da postoji jer je nekada ženi potrebno i pola života da se ohrabri za prijavu silovanja.⁵⁶

Adrijana Hanušić Bećirović, pravna savjetnica organizacije TRIAL International, smatra da se insistiranjem na postojanju roka krše međunarodne obaveze Bosne i Hercegovine.⁵⁷

Pored toga, tri rukovodioca nadležnih odjeljenja na lokalnom nivou, koji je prvostepeni organ provedbe Zakona i gdje se podnose prijave, *ne odbijaju mogućnost produženja roka*. Načelnik Odjeljenja za boračko-invalidsku zaštitu Zvornika **Željko Smiljanić**, koji je bio član radne grupe za izradu Zakona, kaže da je još u toj fazi iznosio niz primjedbi na tekst Zakona, u šta je spadalo i postojanje roka.⁵⁸

Dejan Kovačević, načelnik odjeljenja za boračko-invalidsku zaštitu u Doboju, kaže da je ovaj zakon u posljednje vrijeme u „trećem planu“, ali da nije protiv produženja roka.⁵⁹

Staniša Mikerević, šef odsjeka za boračko-invalidsku zaštitu Grada Derventa, rekao nam je da oni slijede naloge i pridržavaju se Zakona, ali da se ne protivi proceduri produženja roka za prijavu statusa.

Iz organizacije TRIAL International više puta su isticali da je ovakvo stanje suprotno međunarodnim standardima zaštite ljudskih prava jer se krše obaveze iz Konvencije UN-a protiv mučenja koja obavezuje i RS kao ustavno definisanu administrativnu jedinicu Bosne i Hercegovine.

53 „Rok trajanja zakona je malo neobična stvar. Možete podnijeti zahtjev do tada, i nema više?! Ne vidim razlog zašto nekoga ograničiti rokom ako je bio žrtva tako strašnih stvari“ (intervju, oktobar 2023).

54 „Iako je iz Bratunca najveći broj registrovanih žrtava ratne torture, **znamo da još ima osoba, znamo i njihova imena, koje se nisu odvažile da podnesu zahtjeve**. Kod nekih je to i stigma. Takođe, veliki broj žrtava ratne torture se nakon Dejtona raselio po cijelom svijetu. Do nekih od njih informacija nije ni došla. Mnogi nisu boravili na ovoj teritoriji u posljednjih par godina (Zvornik, septembar 2023).

55 „Ali susrećemo se i sa drugačijim stavovima. Predsjednica Udruženja žrtava rata koja je bila članica radne grupe za izradu ovoga zakona sada ne želi da se produži rok i kaže da „svi koji su preživjeli ratnu traumu, sada nakon 30 godina trebaju da stave tu ratnu trauma pod kontrolu“ (Zvornik, septembar 2023).

56 „Ovaj zakon je značajno prepušten lokalnoj zajednici i onima koji trebaju da primjenjuju prava koja su garantovana ovim zakonom. A u lokalnoj zajednici, kako u vlasti tako i među samim žrtvama, ima mnogo neznanja. Kod nekih žrtava, pogotovo žena, možda još nije saznalo da se prijave. Rok mora biti produžen. *Nema razloga da se zatvara, pa makar se niko više ne javio*“ (Doboj, 2023).

57 Ovakvo stanje je suprotno međunarodnim standardima zaštite ljudskih prava. Ova situacija je i pravno neprihvatljiva jer se krše obaveze iz Međunarodne konvencije o žrtvama torture koja obavezuje i Bosnu i Hercegovinu i entitet Republiku Srpsku. A istovremeno imamo i taj dodatni sloj argumenata, posebno za žrtve seksualnog nasilja u ratu koje se bore sa stigmatizacijom“ (Sarajevo, oktobar 2023. godine).

58 „Rok treba produžiti. Dok god ima živih potencijalnih žrtava, treba da postoji mogućnost prijave“, kaže Smiljanić (Zvornik, 2023).

59 „Prijave su išle 2018. i 2019. godine. Nakon toga niko se više nije javio. Niti nam se neko od stranaka javljao da nešto traži. No ako kažete da ima još onih, pogotovo žena, koje se nisu odlučile, lično nemam ništa protiv produženja“ (Doboj, 2023).

Potreba i interes pojedinih žrtava ratne torture da ostvare status na osnovu Zakona i dalje postoji, što im je onemogućeno nakon isteka propisanog roka u oktobru 2023. godine. Tokom predstavljanja nalaza i preporuka ovog izvještaja u Banjoj Luci 20. februara 2024. godine jedan od učesnika diskusije podijelio je svoje iskustvo sa ostvarivanjem statusa, tj. sa odbijenicom od opštinske uprave u kojoj se navodi da je njegov zahtjev *neblagovremen*. Sličnu situaciju srećemo i na predstavljanju nalaza i preporuka u Bijeljini 22. februara 2024. godine, na kojem su iz Odjeljenja za boračko-invalidsku zaštitu podijelili kako su dvije osobe iz inostranstva iskazale interes za podnošenje zahtjeva za prijavu statusa, ali budući da je rok istekao i ako podnesu zahtjev za status isti će im biti odbijen kao *neblagovremen*. Prethodno navedeno ukazuje na evidentnu, još uvijek postojeću potrebu žrtava ratne torture za ostavljanjem mogućnosti za prijavu statusa i ostvarivanje prava po Zakonu. S tim u vezi, jasno je da vremensko ograničenje može predstavljati nepremostivu prepreku za žrtve ratne torture, što ujedno ostavlja prostor za razmišljanje o ukupnom broju osoba koje se nalaze u sličnoj situaciji.

U daljnjem tekstu navodimo ključna zapažanja na osnovu stavova žrtava ratne torture, pravnih eksperata i NVO aktivista u vezi sa vremenskim ograničenjem za prijavu za ostvarivanje statusa prema Zakonu:

- Petogodišnji zakonski rok neophodno je produžiti, ili ga trajno ukinuti, jer generalno mali broj prijava⁶⁰ ne opterećuje previše ni budžet ni rad lokalnih i entitetskih organa.

Razlozi za produženje roka su:

- Dio potencijalnih korisnika Zakona, pogotovo onih koji žive u inostranstvu, nije upoznat sa postojanjem ovog zakona i pravima koje je moguće ostvariti.
- Mnoge žrtve koje su prošle ratnu torturu, a posebno ratno seksualno nasilje, nisu se prijavile za status žrtve ratne torture naročito zbog nedostatka podrške koja im je potrebna u ovom procesu.
- Postojanje roka u Zakonu je u suprotnosti sa zakonima u regionu koji tretiraju civilne žrtve rata, ali i konvencijama UN-a koje se zasnivaju na premisama da zločini iz rata ne zastarijevaju i da je moguće bilo kada, dakako uz dokaze, ostvariti prava.

⁶⁰ U zadnje dvije godine samo pet prema informacijama autora tokom pripreme izvještaja.

OTEŽAVAJUĆE OKOLNOSTI ZA PRIJAVU STATUSA I OSTVARIVANJE PRAVA PO ZAKONU

Društvena stigma, osjećaj krivice, stida, poniženosti osnovne su prepreke u preradi trauma ratne torture, pogotovo trauma seksualnog nasilja. Prerađivanje traumatičnih iskustava zahtijeva uključivanje profesionalaca, pogotovo kod lica koja su razvila posttraumatski stresni poremećaj (PTSP). Procedure institucionalnog dokazivanja torture u cilju ostvarenja statusa i prava koja izviru iz njega su, ukoliko nisu u njih uključeni profesionalci iz oblasti mentalnog zdravlja, uglavnom „okidači“ za retraumatizaciju. Ovo je još jedan od **demotivišućih faktora za prijavljivanje za status žrtve ratne torture** prema Zakonu.

Ostvarenje statusa po Zakonu, čak i bez ostvarenih materijalnih prava, sa psihološke strane je značajno za žrtve. Trauma je psihološki fenomen koji dovodi i do niza zdravstvenih problema, poput autoimunih bolesti i drugih oštećenja organa.

Sladana Cvjetković, psihoterapeutkinja, smatra da je teško očekivati da će u tačno određenom petogodišnjem periodu osoba sama izraziti spremnost i obratiti se psihologu te iznijeti preživljenu ratnu torturu.⁶¹

Profesorica sa Pravnog fakulteta u Banjoj Luci **Ivanka Marković** navodi i da je sam zakon kroz tekst olako pristupio žrtvama silovanja te da član 3. svjedoči o stereotipima koji se pojavljuju i u praksi.⁶²

Predsjednica Organizacije porodica zarobljenih i poginulih boraca i nestalih civila Bratunac **Radojka Filipović** smatra da žrtve silovanja najviše pate jer institucije BiH ne rade svoj posao.⁶³

Na osnovu razgovora sa sagovornicima tokom pripreme izvještaja ističemo ključne stavove i preporuke.

- Potrebno je uvažiti psihološko stanje u kojem se nalaze žrtve rata. U posebno osjetljivom položaju su žrtve koje su preživjele seksualno nasilje i koje se bore sa stigmom koju značajno generiše negativan odnos okruženja. Tokom intervjua zabilježili smo više primjera izrazito neuviđajnog odnosa sredine prema preživjelima ratnog silovanja, što ih obeshrabruje da se registruju ili traže bile koja druga prava u JLS-u.
- Prilikom razmatranja zahtjeva za ostvarivanje statusa i prava potrebno je obezbijediti svu adekvatnu dokumentaciju, u kojoj službenici ili komisija mogu imati potpun uvid u opis događaja, naročito u slučajevima ratnog silovanja, kako žrtve ne bi morale biti izložene dodatnom ispitivanju i prolaženju kroz teška traumatska iskustva.
- Promijeniti član 4. stav 2. u Zakonu o zaštiti žrtava ratne torture RS u kojem se kaže da žrtva ratne torture može biti „lice nad kojim je *protiv njegove volje* izvršeno silovanje“.

⁶¹ „Uglavnom se javljaju zbog anksioznosti, depresije. I mi kada uđemo u rad, koji može da traje godinu dvije, dodemo do trauma. Bilo ratne, bilo seksualne... Najčešće prisutne posljedice su depresija, anksioznost, strahovi. Tek nakon dugog vremena ustanovi se gdje je nastala ta trauma“ (Zvornik, septembar 2023.)

⁶² „Na šta je mislio zakonodavac kada je ovdje napisao ‘lice nad kojim je **protiv njegove volje** izvršeno silovanje’. Ja kao čovjek ne mogu da zamislim situaciju u kojoj ja pristajem na silovanje ili seksualno zlostavljanje. Ako ja pristajem, to nije silovanje. Ne znam kako niko od nadležnih koji to primjenjuju nije primijetio pa uputio inicijativu da se to izmijeni“, (Zvornik, septembar 2023.)

⁶³ „Žene koje poznaju osobe koje su učinile nad njima torturu svjesne su činjenice da sistem, nije našo način da ih kroz institucije zaštiti. Pravosuđe BiH nije opravdalo svoje postojanje. Nije procesuiralo i kaznilo počiniocima ratne torture u procesima gdje su se žrtve odlučile da uđu u sudski proces. Ti procesi su trajali zaista dugo, a mnogi su imali oslobađajuće presude. Ili, ako se desila neka presuda, ona je bila toliko mala da nije vrijedna ni pomena. Žrtve su u takvim procesima bile javno eskponirane, bile etiketirane i ponovo retraumatizovane. Poznavala sam ženu koja je sve ovo prošla. Znači ušla je u proces, dokazala silovanje. Dobio je silovatelj određenu kaznu. Na kraju je ona digla ruku na sebe. Nije mogla sve to podnijeti.“ (Zvornik, septembar 2023. godine)

ZAŠTITA IDENTITETA ŽRTAVA RATNE TORTURE SA NAGLASKOM NA ŽRTVE RATNOG SEKSUALNOG NASILJA U POSTUPKU

Institut zaštite identiteta žrtava ratnog seksualnog nasilja jako je značajan zbog njihove vlastite sigurnosti, ali i osjetljive pozicije zbog društvene stigme koja značajno generiše negativan odnos okruženja. Evidentan problem iz tumačenja zakonskih odredbi odnosi se na činjenicu da kada se radi o žrtvama ratne torture koje žele ostvariti svoja prava predviđena ovim zakonom zahtjev za priznavanje statusa i prava na mjesečno novčano primanje, kao i zahtjev za priznavanje prava na zdravstveno osiguranje, podnosi se gradskom odnosno opštinskom organu uprave nadležnom za poslove boračko-invalidske zaštite i zaštite civilnih žrtava rata kao prvostepenom organu, po mjestu prebivališta podnosioca zahtjeva, kako to propisuje član 14. stav 1. Zakona.

Žrtve torture koje imaju određene mjere zaštite identiteta, koje su im dodijeljene u okviru krivičnog postupka, suočavaju se sa poteškoćama prilikom podnošenja zahtjeva za status žrtve torture, što iziskuje otkrivanje identiteta. To u ovakvim slučajevima predstavlja dodatan problem imajući u vidu da je često riječ o konzervativnim, manjim sredinama, u kojim postoji percipirani ili stvarni rizik od stigmatizacije i prijetnji (u većini slučajeva upravo u tim zajednicama je i počinjen zločin). Kada zahtjev prema Zakonu podnosi lice koje je prethodno svjedočilo u krivičnom postupku i nalazi se pod mjerama zaštite identiteta dodijeljenim rješenjem nadležnog suda, takvo lice ne smije svoje podatke dijeliti sa službenicima prvostepenog organa na području na kojem je imalo posljednje prebivalište ili boravak ili trenutno ima prebivalište, bez eventualne izmjene rješenja nadležnog suda i izlaganja potencijalnim rizicima. S obzirom na to da bi takvo lice u ovom slučaju kao dokaz dostavljalo krivičnu presudu u kojoj je utvrđeno šta mu se desilo, to bi neminovno značilo i otkrivanje identiteta lica koje je u takvoj presudi označeno samo pseudonimom.

Pitanje zaštite identiteta žrtava ratne torture je dvoslojno budući da se susrećemo sa slučajevima žrtava koje imaju određene mjere zaštite, ali i onima koje nemaju određene mjere zaštite identiteta. U oba ova slučaja jako je važno zaštititi identitet žrtve koja se prijavljuje za ostvarivanje statusa kako zbog njene sigurnosti tako i da bi se spriječila dodatna stigmatizacija.

Slijede stavovi sagovornika koji potvrđuju zaključke iz analize vezano za pitanje zaštite identiteta u procesu prijave za status prema Zakonu.

Profesorica sa Pravnog fakulteta u Banjoj Luci **Ivanka Marković** smatra da je otkrivanje identiteta žrtve ratne torture ozbiljan izazov u provedbi ovog zakona, što se mora sistemski urediti u gradovima i opštinama.⁶⁴

Ljubica Mladenović, šefica Odsjeka za obrazovanje i nauku, nevladine organizacije, omladinu i porodičnu zaštitu Grada Bijeljina, na okruglom stolu u Bijeljini u martu 2023. istakla je kako samo postavljanje gradskih službenika na određene pozicije podrazumijeva obavezu čuvanja podataka, ali da problem može predstavljati veliki broj volontera i radnika koji se primaju na određeno vrijeme i koji nisu dovoljno upoznati sa svim procedurama.⁶⁵

⁶⁴ „Budući da zbog načina na koji je definisan proces podnošenja zahtjeva identitet može biti dostupan većem broju ljudi, to može biti sporno za osobe koje su niz godina krile ono što su preživjele u toku rata. Potrebno je obezbijediti stručna lica za razgovor u opštini sa ovim vrstama žrtava i razviti interne procedure. Ulaskom u ovaj sistem, prijavom da je žrtva, ona ulazi u sistem gdje će neko da sazna da je ona bila žrtva seksualnog nasilja“ (Zvornik, septembar 2023).

⁶⁵ „Preporuka je da se za njih provode redovne obuke o tome šta nije dozvoljeno raditi u pogledu čuvanja podataka i drugih osjetljivih pitanja. Potrebno je tako odrediti ili po potrebi obučiti žensku osobu za proceduralne poslove sa žrtvama.“

Bojana Trbić iz Odjeljenja za boračko-invalidsku zaštitu Grada Bijeljina se na istom skupu složila sa ovim prijedlogom. Potvrdila je da je razgovor sa osobama koje dolaze radi ostvarivanja statusa jako bolan i težak.⁶⁶

Međutim, dvoje nadležnih gradskih službenika iz Dervente i Doboja ističu u intervjuima da se izuzetno pazilo na to da se, koliko je to pravno moguće, zaštiti identitet žrtava, olakša, odnosno ohrabri, postupak prijavljivanja za status žrtve ratne torture. **Staniša Mikerević**, šef odsjeka za boračko-invalidsku zaštitu Grada Derventa, rekao je da je gradska uprava obezbijedila za sve žrtve posebnu prostoriju pri davanju izjava te ženskog referenta za rad sa žrtvama ratne torture.⁶⁷

Dejan Kovačević, načelnik odjeljenja za boračko-invalidsku zaštitu Grada Doboj, kaže da se u gradskoj upravi vodi računa o čuvanju identiteta.⁶⁸

Polna struktura uposlenih u policijskim strukturama može predstavljati problem u obezbjeđivanju anonimnosti i pojave manjka senzibiliteta prema žrtvama ratnog seksualnog nasilja. **Neven Pušara**, inspektor Odjeljenja za borbu protiv terorizma, ekstremizma i istrage ratnih zločina Policijske uprave Zvornik, potvrdio nam je kako u zvorničkoj policijskoj upravi rade samo muškarci.⁶⁹

U najvećem broju opština i gradova RS-a pitanjima žrtava ratne torture bave se odjeljenja ili službe boračko-invalidske zaštite, dok je u JLS-ima koji imaju mali broj stanovnika ovo pitanje u nadležnosti odjeljenja za opštu upravu. Na taj način kod određenog broja žrtava to stvara dodatne izazove, jer nije problem kada se borac bavi boračkim pitanjima, ali može biti ako je zaposlen na pozicijama koje imaju kontakta sa žrtvama ratnog seksualnog nasilja.

Tako je kao jedan od mogućih razloga malog broja podnesenih zahtjeva za ostvarivanje statusa žrtve ratne torture, kako smatra **Radmila Žigić**, direktorica Fondacije „Lara“ iz Bijeljine, i zapošljavanje bivših boraca u odjeljenja boračko-invalidske zaštite.⁷⁰

Danijela Milešević-Plavšić iz organizacije „Vaša prava BiH“ smatra, na osnovu iskustva iz prakse, da u RS-u, imajući u vidu posebnu ugroženost civilnih žrtava rata, naročito žena, postoji potreba za formiranjem posebnih odjeljenja za pitanja civilnih žrtava rata jer sada odjeljenja za boračko-invalidsku zaštitu odlučuju i o zahtjevima za priznavanje statusa borca VRS-a i o statusu civilnih žrtava rata.⁷¹

⁶⁶ „To dodatno otežava situacija kada ne postoji posebna prostorija gdje bi se taj razgovor mogao obaviti. Nekada je i bila zasebna prostorija, ali to treba biti pod obavezno“ (Zvornik, septembar 2023).

⁶⁷ „Sigurno da su osobe koje su silovane ili provele određeno vrijeme u logorima osjetljive i specifične kategorije koje zaslužuju posebnu pažnju i još uvijek imaju strah od otvorenog razgovora. U gradskoj upravi za sve žrtve obezbijedena je posebna prostorija pri davanju izjava. Imali smo kolegicu iz Odsjeka koja je razgovarala sa žrtvama silovanja kako bi se one lagodnije osjećale. Vodilo se računa o diskreciji“ (intervju, novembar 2023).

⁶⁸ „Mi imamo jednog referenta, jednu ženu koja se bavi podacima civilnih žrtava rata i žrtvama ratne torture. I samo ona radi sa njima. Koleginica ne iznosi detalje, ali kaže da su to bili teški razgovori. Mi imamo dosta slučajeva kada uzimamo neke izjave i žrtava torture, ali i drugih učesnika rata. I mora se otići u posebnu prostoriju gdje nema svjedoka“ (Doboj, septembar 2023).

⁶⁹ „Ja nisam imao slučaj da razgovaram sa ovim osobama. Ali problem je što su sve muškarci u policiji. I svaka žrtva, pa i ova, mora razgovarati sa muškarcima. Vjerujem da je to nekim ženama nezgodno“ (Zvornik, septembar 2023).

⁷⁰ „Nije ugodno kada žena, žrtva, priča sa muškarcem, nekadašnjim vojnikom. Čak je bilo primjera da su neki od tih uposlenika vršili nasilje u ratu. S tim u vezi, trebalo bi da postoje određeni kriterijumi ko bi mogao da radi na rješavanju ovih slučajeva kako bi se eliminisala mogućnost da bivši pripadnici rata rade na tim pozicijama“, rekla je Žigić (Bijeljina, mart 2023).

⁷¹ „Opštinsko ili gradsko Odjeljenje za boračko-invalidsku zaštitu je prvostepeni a Ministarstvo rada i boračko- invalidske zaštite Republike Srpske drugostepeni organ u slučaju postupanja po zahtjevima za priznavanje statusa civilne žrtve rata ili statusa žrtve ratne torture. Naime, isti organ je nadležan za utvrđivanje statusa borca Vojske Republike Srpske, kao i za zahtjeve npr. žena povratnica, žrtve silovanja, ili člana porodice civilne žrtve rata itd. za utvrđivanje svojstva žrtve ratne torture“ (pisani odgovori na pitanja, oktobar 2023).

Predsjednica Organizacije porodica zarobljenih i poginulih boraca i nestalih civila Bratunac **Radojka Filipović** smatra da je zaštitu identiteta žrtava i njihovih porodica, ipak, teško postići jer žrtva postaje vidljiva kroz ostvarivanje prava koja joj po Zakonu pripadaju, kao što su novčana naknada, potencijalno banjsko liječenje i sl.⁷²

Gotovo jedinstven stav svih sagovornika je da se mora u JLS-ima obezbijediti anonimnost potencijalnih korisnica/ka Zakona, kao i onih koje/i su dobile/i status, posebno žrtava ratnog seksualnog nasilja. U tom smislu predloženo je:

- Da se u zgradama JLS obezbijedi posebna prostorija u kojoj bi se vodio razgovor *jedan na jedan* prilikom prijavljivanja za zakonski status ili podnošenja zahtjeva za prava iz zakona.
- Da se odredi osoba ženskog pola koja ima stručna znanja, senzibilitet ili iskustvo za rad sa žrtvama ratnog seksualnog nasilja i dobijanje relevantnih informacija oko procedure sticanja statusa.⁷³
- Putem pravilnika o procedurama u JLS-u da se obezbijede maksimalno dvije osobe koje imaju pristup podacima ili operativno djelovanje sa žrtvama silovanja. Ne dozvoliti volonterima i pripravnicima u JLS-a da se edukuju ili asistiraju na ovim predmetima.

⁷² „Trebalo bi da postoje bolje procedure arhiviranja i čuvanja dokaznog materijala i da ista osoba u lokalnoj upravi obavlja procedure provođenje prava kako imena, pogotovo silovanih žena, ne bi išla od osobe do osobe“ (Zvornik, septembar 2023).

⁷³ Načelnik Odjeljenja za boračko-invalidsku zaštitu u Doboju i šef ovog odsjeka u Derventi istakli su da se u njihovim JLS-ima upražnjavaju procedure da sa ženskim žrtvama razgovara službenica i da se za razgovor obezbijedi posebna prostorija.

MANJAK SENZIBILITETA PREMA ŽRTVAMA SEKSULANOG NASILJA

Psihička trauma je ozbiljna ozljeda psihičkih struktura, to je *rana na duši žrtve*⁷⁴ koja neće proći sama od sebe, a takođe je neće iscijeliti ni samo medicinski i psihološki pristupi. Poznato je da je dijeljenje traumatskog doživljaja s drugim ljudima pretpostavka oporavka. Stoga je uloga šire zajednice presudna u procesu oporavka. Žrtvama je potrebno priznanje društva, kao i potvrda da je počinitelj koji je počinio štetu proglašen krivim za to djelo. Pored toga, bitno je da slijedom priznanja zajednica obešteti žrtvu i na taj način nedvosmisleno pokaže podršku. Tome, između ostalog, služe i zakoni koji regulišu prava žrtava ratne torture. U nizu pravnih, društvenih i zdravstvenih elemenata kojima se vodio proces oporavka, psihičko zdravlje je vrlo često zanemareno. Psiholozi upućeni u problematiku navode da su u ovim slučajevima najčešće prisutne posljedice u vidu depresije i anksioznosti. Tek nakon dužeg vremena se može ustanoviti gdje je nastala trauma.

Razgovori sa žrtvama ratne torture tokom pripreme izvještaja pokazali su koliko im je potrebna pažnja stručnih lica, psihologa, psihijatarata, ali i korištenje okupacionih terapija kako bi se poboljšao proces oporavka nakon preživljene traume.

Koliko je ustvari potrebno insistirati na profesionalnom odnosu i senzibilitetu prema žrtvama najbolje govori iskustvo **preživjele ratnog seksualnog zlostavljanja iz Zvornika** koja je naišla na brojne prepreke u procjeni svog tjelesnog oštećenja kako bi ostvarila pravo na minimalnu invalidninu po Zakonu.⁷⁵ **Njen suprug** kaže da je komisija trebala da joj procijeni invalidninu na osnovu dokumentacije, a ne da je policijski ispituje. „Da je u četiri oka, pa u redu, da ispriča. Ali zašto da opisuje ponovo silovanje i torture pred više ljudi?“, navodi suprug, koji je takođe bio sagovornik tokom razgovora sa preživjelom.

„Čak i da je bilo u četiri oka“, nastavlja preživjela iz Zvornika, „nije u redu jer sam ja već dobila status i ne vidim razlog zašto ponovo pričati.“

Pored toga, **preživjela, koja sada živi u Bratuncu**, koja je doživjela ratnu torturu tokom boravka u logoru u Konjicu, smatra da žrtve najviše boli što na raznim mjestima, u svrhu sticanja statusa, moraju ponavljati svoja iskustva.⁷⁶

Preživjela ratnog silovanja iz Zvornika u razgovoru takođe ističe da su neki pojedinci iz bliske sredine okrutni prema ženama koje su doživjele silovanje.⁷⁷

Gore navedeno potvrđuje i profesorica sa Pravnog fakulteta u Banjoj Luci **Ivanka Marković**, koja navodi da je veći problem od zakonskih rješenja većinsko javno mnijenje koje nekada ima i omalovažavajući odnos prema žrtvama ratne seksualne torture.⁷⁸

⁷⁴ Dokumenti *Žrtve rata – psihijatrijski aspekti*, dostupno na <https://documenta.hr/novosti/zrtve-rata-psihijatrijski-aspekti/>

⁷⁵ „Bila je komisija za procjenu stepena invalidnosti. Sa mnom je bila kćerka i oni od mene traže da im pričam kakve sam torture imala u ropstvu. Ja stojim onako pogubljena, moje dijete je tu i treba to da sluša. A treba i da čuje više ljudi koji me gledaju ko čudo. Stojala sam tako skamenjena, nisam riječ progovorila. Meni suze liju, oni meni kažu prekini! Izašla sam, drhtala sam, ne mogu da stojim“ (intervju, novembar 2023).

⁷⁶ „Najteže je bilo pričati, ponavljati ono što se desilo, reći u sudu, policiji, pa ako hoće neko pravo, ponovo i u opštini. Olakšavajuće je bilo što sam imala dokumentaciju iz ranijih postupaka koja je bila prihvaćena, pa nisam morala i 2018. prilikom dobijanja zakonskog statusa žrtve torture da ponavljam priču. Svaki put bude teško, ponovo se sve proživljava“ (intervju, oktobar 2023).

⁷⁷ „Mene su čak neki od tzbine zvali turska kurva. Zato što su me Muslimani silovali. Bez obzira što sam Srkinja i što sam bila na toj strani. Srećom da sam imala podršku i razumijevanje muža“ (intervju, novembar 2023).

⁷⁸ „Najveći problem jesmo mi. Nedostatak empatije prema takvim kategorijama i spremnost da još uvijek osuđujemo te žrtve. Nama je u Banjoj Luci rekla jedna žrtva seksualnog nasilja na okruglom stolu koja danas radi u državnoj instituciji da neki imaju prema njoj diskriminirajući odnos“ (Zvornik, septembar 2023).

Slično smatra i **Radmila Žigić** iz Fondacije „Lara“ Bijeljina, navodeći da su problemi sa kojima se susreću žrtve silovanja rodni stereotipi, stigmatizacija i *vidljivost žrtava ratnog silovanja*.⁷⁹

Dodatno, **preživjela ratnog silovanja iz Zvornika** kaže da nikada nije bila kod psihologa. Kako navodi, možda bi i otišla, ali ne zna kome. Ističe da joj povremeno, kada joj neko ili nešto pobudi sjećanje, to izaziva dodatne poteškoće u svakodnevnom funkcionisanju.⁸⁰

Žrtva ratne torture iz logora u Konjicu, sada nastanjena u Bratuncu, navodi da je zahvaljujući pravima iz Zakona imala besplatno liječenje, ali da psihološku pomoć nije tražila. Navela je da ne zna ni da li joj to treba, a nije sigurna ni da li bi je dobila. Prema njenom mišljenju, ključno za psihološko stanje je da se žrtve sastaju i dijele životna iskustva.⁸¹

Vesna Savić iz Centra za zaštitu mentalnog zdravlja u Zvorniku, takođe navodi da za psihološku pomoć ima potrebe, ali da ne postoji podatak koliko su se žrtve ratne torture obraćale psihologu.⁸²

Shodno gore analiziranom pitanju u okviru izvještaja, naglašavamo da je nužno obezbijediti:

- Psihološku podršku za žrtve ratne torture, koja je do sada bila u velikoj mjeri zanemarena.
- U sistem porodične medicine uvesti tzv. multidisciplinarni pristup, što znači da ljekar porodične medicine, koji je zadužen za vođenje medicinske dokumentacije, treba imati mogućnost da sasluša preživjele žrtve i uputi ih kod psihologa.
- Potrebno je obezbijediti okupljanja žrtava u organizaciji resornog ministarstva i drugih institucionalnih i vaninstitucionalnih mehanizama gdje bi se žrtve, a naročito preživjele ratnog seksualnog nasilja, mogle okupljati i dijeliti svoja iskustva u svrhu terapijskog oporavka. Ovakav pristup, pored nedvosmislene psihološke pomoći, može dodatno motivisati preživjele da progovore i zatraže svoja prava. U cilju olakšanja procedura ostvarivanja dodatnih prava u postupcima usljed promijenjenih okolnosti zdravstvenog stanja, potrebno je koristiti već dostavljenu dokumentaciju radi izbjegavanja dodatne traumatizacije preživjelih žrtava ratne torture.

⁷⁹ „Tokom mog novinarskog istraživanja u ratu i nakon njega u Odžaku silovane žene su u početku otvoreno pričale o tome šta se dešavalo, ali se nakon povratka iz zarobljeništva muškog dijela populacije priča žena završava, a veliki broj njih je zbog sramote i stigme promijenio priču. Ostalo je ih je još desetak koje su istrajale u svojoj priči i ovim zakonom su dobile satisfakciju koju su čekale 23 godine nakon završetka rata“ (Bijeljina, mart 2023).

⁸⁰ „Ja nakon tih priča moram ljekaru ići, moram da budim nekog da ide sa mnom u kupatilo, ne smijem sama. Ma manite me više, nemojte me više vraćati unazad. Ne volim o tome. Imala sam CD sa sudenja. Djeca su željela da vide i gledali su. Tresli su se nakon toga. Mislim da sam bacila taj CD“ (intervju, novembar 2023).

⁸¹ „Ponekad osjetim težinu u grudima, nemir, stezanje, i tada mi prija da šetam, hodam, razgovor i tako... Međutim, nisam išla kod psihologa jer imam podršku, družimo se mi žene koje smo prošle ratnu torturu, putujemo, vidamo se, i to mi prija. Podržavamo jedna drugu, skupljamo pomoć ako treba, tu smo jedna za drugu. I opština nas podržava, dobijemo materijalnu pomoć“ (intervju, oktobar 2023).

⁸² „Ja kao neko ko u Centru za mentalno zdravlje dolazi u kontakt sa ljudima mogu reći da žene žrtve imaju transgeneracijski stres. To se prenosi na djecu. Dosta tih žena se javlja za ostvarivanje prava radi finansija, ali se nisu nigdje javile zbog svog emocionalnog stanja. Nažalost, možda je kasno, ali je ovdje trebao multidisciplinarni pristup. Porodični ljekar koji je vodio ove žene trebao je da ih sasluša i uputi kod psihologa. To je moglo da bude uvedeno i kao obaveza“ (Zvornik, septembar 2023).

Završni osvrt i preporuke

BiH je još daleko od pružanja adekvatnih reparativnih odgovora na potrebe žrtava ratne torture usklađenih s međunarodnim standardima. Fragmentiranost pravnog okvira dodatno ometa nastojanja žrtava u ostvarivanju prava koja im pripadaju po Zakonu.⁸³

Strukturalni problemi složenog društveno-političkog ustrojstva i pretjerana birokratizacija nepovoljno se odražavaju na mogućnost za kvalitetnu i ujednačenu zakonsku regulaciju, kao i efektivan pristup predviđenim pravima. Kada se tome dodaju finansijski izazovi s kojima se BiH i njeni entiteti suočavaju, postaje jasno da su šanse za ostvarivanje punog opsega prava predviđenih Zakonom o zaštiti žrtava ratne torture RS sužene.⁸⁴

Budući da se izvještaj bavi analiziranjem izazova u implementaciji Zakona u RS-u, važno je potvrditi da je odgovornost za potpunu i adekvatnu implementaciju Zakona na vlastima RS-a, uključujući implementaciju međunarodnih obaveza prema žrtvama ratne torture.⁸⁵

Shodno nalazima ovog izvještaja u nastavku navodimo pravne i šire društvene preporuke nužne za poboljšanje položaja i zakonskog pristupa pravima za žrtve ratne torture u Republici Srpskoj.

PREPORUKA 1

Unapređenje zakonodavnog okvira za ostvarenje statusa i prava žrtava ratne torture u Republici Srpskoj

- U skladu sa međunarodnim pravnim standardima neophodno je rok za podnošenje prijave za priznavanja statusa žrtve ratne torture u RS-u ukinuti ili produžiti.⁸⁶
- Izmijeniti član 4. stav 2.⁸⁷ Zakona brisanjem dijela "protiv njegove volje", tako da definicija u Zakonu bude harmonizovana sa međunarodnim standardima koji ukazuju na to da se protivnost volje podrazumijeva.⁸⁸

⁸³ Ibid 8, str. 6.

⁸⁴ Ibid 8, str. 77.

⁸⁵ Ibid 8, str. 47.

⁸⁶ Međunarodni standardi i norme jasno ukazuju na neophodnost ukidanja zastare u slučajevima torture i ratnih zločina. Nadalje, primjenjivanje principa zastare u slučajevima torture i ratnih zločina šalje pogrešnu poruku zajednici, sugerišući joj da određeni zločini imaju vremensko ograničenje.

⁸⁷ Član 4. stav 2. Žrtva torture u smislu ovog zakona je lice nad kojim je protiv njegove volje izvršeno silovanje ili bilo koji oblik seksualnog zlostavljanja.

⁸⁸ Prisila može, npr., biti inherentna samoj činjenici postojanja okolnosti oružanog sukoba, ili zatočenja u logoru, a nju mogu činiti i prijetnja, zastrašivanje, iznuda ili drugi oblici pritisaka koji ciljaju na očaj ili strah „od nasilja, prinude, pritvora, psihološkog tlačenja ili zloupotrebe moći protiv takve osobe ili druge osobe, ili iskorištavanje prisilne okoline (...)” ICTR, slučaj Tužilac protiv Akayesu, ICTR-96-4-T, Sudsko vijeće I, presuda od 2. septembra 1998. godine, paragraf 688. Vidi takođe CEDAW, slučaj AT protiv Mađarske, zaključci od 26. januara 2005. godine, i Evropski sud za ljudska prava, slučaj M. C. protiv Bugarske, presuda od 3. decembra 2003. godine.

PREPORUKA 2

Pojednostavljenje procedure podnošenja dokumentacije za sticanje statusa

- Potrebno je olakšati uslove za dokazivanje statusa žrtve ratne torture izmjenom zakonskih odredbi kojima bi se jasno normiralo prihvatanje dokaza iz svih institucija i udruženja u BiH, kao i međunarodnih organizacija koje vode evidencije o žrtvama. Takođe je potrebno otkloniti ograničenje u članu 10. stav 4. koji se odnosi na prihvatanje medicinskih dokaza samo iz razdoblja od 1990. do 2006. za mentalna oštećenja i od 1990. do 1997. za tjelesna oštećenja. U cilju olakšanja procedura ostvarivanja dodatnih prava u postupcima po žalbi ili usljed promijenjenih okolnosti zdravstvenog stanja koristiti, kada je to moguće, već dostavljenu dokumentaciju radi izbjegavanja dodatne traumatizacije preživjelih.
- Neophodno je zakonskim izmjenama osigurati posebna pravila u postupku sticanja statusa žrtve ratne torture kojima su dodijeljene mjere zaštite identiteta kako bi se osigurala njihova kontinuirana zaštita.

PREPORUKA 3

Unaprijediti položaj i prava osoba sa ostvarenim statusom

- Pristupiti znatnom povećanju iznosa novčanih primanja za žrtve ratne torture u RS-u kako bi se izjednačila novčana primanja sa žrtvama iz drugih administrativnih jedinica u BiH. Takođe je potrebno težiti ka potpunom izbjegavanju ili djelimičnom smanjivanju diskrepancije novčanih primanja unutar podijeljenih kategorija žrtava ratnog seksualnog nasilja koje trenutno Zakon reguliše različitom grupacijom na osnovu stepena tjelesnog oštećenja.
- Na osnovu člana 7. stav 4. Zakona osigurati implementaciju prava na banjsko-klimatsko liječenje za osobe sa statusom žrtve ratne torture uvrštavanjem ove kategorije u pozive koje raspisuje Ministarstvo rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske.⁸⁹
- U okviru provođenja banjsko-klimatskog liječenja za ovu kategoriju potrebno je osmisliti program podrške prilagođen specifičnim potrebama žrtava koji će, pored adresiranja fizičkih posljedica preživljene traume, kroz ovaj vid rehabilitacije obuhvatiti i prilagođenu psihološku podršku. U vezi sa gore navedenim, nakon uvrštavanja kategorije žrtava ratne torture u javni poziv za ostvarivanje prava na banjsko-klimatsko liječenje urediti podzakonske akte prema kojima bi se broj osoba koje u datom periodu mogu ostvariti ovo pravo vršio na nivou nadležnih odjeljenja opština i gradova.
- Polazeći od trenutnih procedura, potrebno je osigurati da se ostvarivanje prava logoraša po Zakonu ne veže za stepen tjelesnog oštećenja. Takođe, shodno njihovim izraženim potrebama, potrebno im je omogućiti prava poput podsticaja za samozapošljavanje, oslobađanja od plaćanja troškova ličnog učešća u korištenju zdravstvene zaštite, isplate mjesečnih primanja, oslobađanja od plaćanja usluge parkinga.

⁸⁹ Iako je navednim članom Zakona o zaštiti žrtava ratne torture propisano pravo na banjsko-klimatsko liječenje koje se realizuje na osnovu prijave na godišnji javni poziv Ministarstva rada i boračko-invalidske zaštite RS, nijednom od stupanja na snagu ovog zakona nadležno ministarstvo u ovom pozivu nije obuhvatilo kategoriju žrtve ratne torture kao posebnu kategoriju, čime su ova lica onemogućena u ostvarenju prava po navedenom osnovu.

PREPORUKA 4

Osigurati multisektorski i holistički pristup u radu sa žrtvama ratne torture

- Izmijeniti interne procedure u jedinicama lokalne uprave kako bi se osigurao holistički pristup u radu sa žrtvama ratne torture, naročito sa preživjelima ratnog seksualnog nasilja.⁹⁰ Poštujući ove principe rada, posebnu pažnju potrebno je usmjeriti na procese ostvarivanja statusa i provođenja Zakona o zaštiti žrtava ratne torture, kao i srodnih zakona koji tretiraju ovu kategoriju društva.
- Unaprijediti lokalne kapacitete kroz obuku službenika u JLS-ima koji su u kontaktu sa žrtvama ratne torture u cilju stvaranja sigurnog okruženja i prilagođavanja u komunikaciji sa preživjelima.
- JLS-i bi u cilju jednakog ostvarenja prava na banjsko-klimatsko liječenje za sve kategorije kojima je ovo pravo zakonski propisano trebali obezbijediti, ukoliko im to finansijske mogućnosti omogućavaju, sredstva za slanje korisnika Zakona na banjsku rehabilitaciju. Ova preporuka ne oslobađa Vladu RS-a od zakonske obaveze, već sugeriše koordinaciju lokalne i entitetske vlasti kako bi se obezbijedilo ostvarivanje ovog prava, koje do sada nije bilo provođeno, za što veći broj korisnika.
- Obezbijediti besplatne grupne i individualne psihološke tretmane za lica sa statusom žrtve ratne torture kroz aktivnosti Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske kako bi se psihološka podrška osigurala ne samo za direktne žrtve nego i za članove njihovih porodica.⁹¹
- Realizovati aktivnosti grupe samopomoći kroz lokalna udruženja, naročito ona koja okupljaju žene sa statusom žrtve ratne torture, a koja bi finansirala resorna ministarstva RS-a.
- Osigurati kontinuirano usavršavanje lokalnih stručnjaka iz oblasti zaštite mentalnog zdravlja za rad sa žrtvama ratne torture, naročito preživjelima ratnog seksualnog nasilja, i njihovim porodicama.⁹²
- Potrebno je *potpisivanje i sprovođenje Protokola o saradnji u cilju razmjene informacija i realizacije aktivnosti* između svih aktera koji rade sa preživjelim žrtvama ratne torture na pitanjima unapređenja njihovih prava.⁹³

⁹⁰ Npr. za prijavu prvostepenom organu (službi u JLS-u) potrebno je obezbijediti zasebnu prostoriju u kojoj bi se prijava podnosila samo jednom licu koje ima iskustvo ili senzibilitet za ovu tematiku. U slučaju zlostavljanja nad ženama, u kontaktu sa njima treba biti ženska osoba. Tokom obrade zahtjeva potrebno je obezbijediti da minimalan broj uposlenika JLS-a bude upoznat sa slučajem i imenom žrtve.

⁹¹ Tretmane bi realizovali centri za mentalno zdravlje ili relevantna udruženja sa obučanim profesionalcima iz oblasti mentalnog zdravlja za rad sa licima sa traumatskim iskustvima.

⁹² Prema Pravilniku o postupku organizovanja i sprovođenja kontinuirane edukacije Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske koji bi vodili individualne i grupne tretmane (*Pravilnik o postupku organizovanja i sprovođenja kontinuirane edukacije (Službeni glasnik broj 15/23)*)

⁹³ U tom smislu 2020. godine u organizacije Fondacije „Lara“ iz Bijeljine potpisan je „Protokol o međusobnoj saradnji institucija i nevladinih organizacija u pružanju podrške žrtvama ratne torture kao posebnoj kategoriji žrtava rata“. Osnovni cilj Protokola, koji su potpisala 22 organa lokalne vlasti, centri za socijalni rad te okružno tužilaštvo i nevladine organizacije, jest unapređenje saradnje i međusobnog informisanja svih učesnika u postupku pružanja sveobuhvatne pomoći, podrške i zaštite žrtava ratne torture. Potpisnici su se obavezali i na unapređenje rada u Republici Srpskoj u ovoj oblasti, u skladu sa profesionalnim etičkim standardima i u najboljem interesu žrtava. Sličan protokol napravila je Fondacija „Udružene žene“ u regiji Banje Luke i Krajine, gdje se isti provodi. Kao rezultat saradnje potpisnika Protokola, Zakon o ostvarivanju prava na besplatnu pravnu pomoć u Republici Srpskoj dopunjen je odredbama koje daju žrtvama ratne torture mogućnost da ostvare besplatnu pravnu pomoć bez dokazivanja materijalnog statusa.

PREPORUKA 5

Unaprijediti oblike informisanja javnosti o potrebama i pravima žrtava ratne torture u RS-u

- Olakšati pristup informacijama građanima, profesionalcima i organizacijama, naročito o broju žrtava, pravima žrtava i aktivnostima koje sprovede resorno ministarstvo i JLS-i;
- Organizovati edukativne kampanje o pravima žrtava, uključujući radionice i obrazovne programe, naročito na nivou lokalnih zajednica, koje bi realizovali domaći eksperti koji rade na pitanjima žrtava ratne torture, uz podršku Ministarstva rada i boračko-invalidske zaštite Republike Srpske i lokalnih uprava, tj. nadležnih odjeljenja;
- Educirati i senzibilizirati predstavnike medija koji izvještavaju o pitanjima žrtava ratne torture.⁹⁴

ZAVRŠNI OSVRT

Prevazilaženje trauma ratne prošlosti zahtijeva iskrenu i široku društvenu podršku bliskih osoba, kao i sistema, koji čine različiti državni organi i institucije kako sa lokalnih tako i sa viših nivoa vlasti. Samo kroz sistem sveobuhvatne podrške žrtvama će biti omogućeno da prebrode izazove koji su nastali usljed posljedica rata i ratne torture.

Vodeći istraživač u oblasti traume Bessel van der Kolk⁹⁵ ističe multidimenzionalnost traume. „Volio bih da mogu da odvojim traumu od politike, ali dokle god živimo u poricanju i liječimo samo traumu ignorišući njeno porijeklo, osuđeni smo na neuspjeh. Prihodi, porodična struktura, stanovanje, profesionalne i obrazovne mogućnosti utiču ne samo na razvijanje traumatskog stresa već i na dostupnost efikasne pomoći u suočavanju s njim.“

„Zločin ne zastarijeva“, kao što ne zastarijeva ni trauma, pogotovo kod onih koji nisu progovorili. Dosadašnjim zakonskim rješenjem učinjen je značajan iskorak ka poboljšanju položaja žrtava ratne torture u RS-u, ali, kako je uočeno kroz ovaj izvještaj, potpuna implementacija Zakona izostaje. Izvještaj je nanovo ukazao na izazove u implementaciji Zakona, koji za cilj ima pružanje adekvatnog odgovora na stvarne potrebe žrtava ratne torture.

Dakle, ključna odgovornost za poboljšanje statusa žrtava ratne torture u Republici Srpskoj leži na zakonodavcu, ali i na lokalnim vlastima koje su prvostepeni organ u sprovedbi Zakona. Važan aspekt ovog procesa, međutim, može i trebao bi biti implementiran na individualnom nivou. To podrazumijeva angažman svakog pojedinog službenika u zdravstvenim, obrazovnim, pravosudnim ili drugim institucijama. Konačno, odgovornost leži i na svakoj osobi koja na bilo koji način dolazi u kontakt s preživjelima žrtvama i njihovim porodicama.

⁹⁴ Edukacije bi mogle zajednički izvesti organizacije koje se bave problematikom žrtava rata i profesionalci iz oblasti psihološke traume u saradnji s novinarskim udruženjima i medijskim kućama u RS-u.

⁹⁵ Kolk, Besel A. van der (2021), *Telo sve beleži – Mozak, um i telo u isceljenju traume*.

SAGOVORNICI U ISTRAŽIVANJU

IME I PREZIME	AFILIJACIJA	NAČIN DOBIJANJA INFORMACIJA	GRAD	DATUM
Staniša Mikerević	Šef Odsjeka za boračko-invalidsku zaštitu Derventa	Pisani odgovori	Derventa	26. 10. 23.
Željko Smiljanić	Načelnik Odjeljenja za boračko-invalidsku zaštitu Zvornik	Debata na seminaru	Zvornik	29. 9. 23.
Dejan Kovačević	Načelnik Odjeljenja za boračko-invalidsku zaštitu Doboj	Debata na seminaru	Doboj	28. 9. 23.
Ljubica Mladenović	Šefica Odsjeka za obrazovanje i nauku, nevladine organizacije, omladinu i porodičnu zaštitu Bijeljina	Debata na seminaru	Bijeljina	27. 3. 23.
Bojana Trbić	Odjeljenje za boračko-invalidsku zaštitu Bijeljina	Debata na seminaru	Bijeljina	27. 3. 23.
Mirjana Jovičić	Odjeljenja za boračko-invalidsku zaštitu Bratunac	Debata na seminaru	Zvornik	29. 9. 23.
Neven Pušara	Inspektor Odjeljenja za borbu protiv terorizma, ekstremizma i istrage ratnih zločina Policijske uprave Zvornik	Debata na seminaru	Zvornik	29. 9. 23.
Vesna Savić	Logoped iz Centra za zaštitu mentalnog zdravlja Zvornik	Debata na seminaru	Zvornik	29. 9. 23.
Danijela Milešević-Plavšić	Pravnica iz „Vaša prava BiH“	Pisani odgovor	Banja Luka	1. 11. 23.
Adrijana Hanušić Bećirović	Viša pravna savjetnica, Trial International BiH	Audio intervju	Sarajevo	17. 10. 23.
Zvezdana Bolić	Sekcija Pravne pomoći	Debata na seminaru	Zvornik	29. 9. 23.
Ivanka Marković	Prof. na Pravnom fakultetu u Banjoj Luci	Debata na seminaru	Zvornik	29. 9. 23.
Radojka Filipović	Predsjednica Organizacije porodica zarobljenih i poginulih boraca i nestalih civila Bratunac	Debata na seminaru	Zvornik	29. 9. 23.
Radmila Žigić	Direktorica Fondacije „Lara“	Debata na seminaru	Bijeljina	27. 3. 23.
Dragana Petrić	Fondacije „Lara“	Debata na seminaru	Zvornik	29. 9. 23.

ANONIMNI SAGOVORNICI

VRSTA TORTURE	NAČIN DOBIJANJA INFORMACIJA	GRAD	DATUM
Žrtva koja je preživjela silovanje	Audio intervju	Zvornik	4. 11. 23.
Žrtva koja je bila u logoru	Audio intervju	Bratunac	10. 10. 23.
Žrtva koja je bila u logoru	Audio intervju	Bratunac	11. 10. 23.
Žrtva koja je bila u logoru	Audio intervju	Modriča	20. 10. 23.

Bibliografija

LITERATURA

- Haven, C. (2011), *Civilians suffer first*, Stanford Report-January 11, Stanford (USA).
- Kolk, Besel A. van der (2021), *Telo sve beleži – Mozak, um i telo u isceljenju traume*, Psihološko savetovalište Mozaik, Beograd.
- Mirović T., Tomašević M. (2019), *Trauma naša priča*, Centar za shema terapiju, Beograd.
- Udovičić, R. (2013), *Vjerodostojnost medija – teorijske i praktične dileme*, Media plan institut, Sarajevo.

ZAKONI I DRUGI PRAVNI AKTI

- Zakon o zaštiti žrtava ratne torture Republike Srpske, „Službeni Glasnik RS“, broj 90/2018
- Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom FBiH, „Službene novine FBiH“, br. 36/1999, 54/2004, 39/2006, 14/2009, 7/2014 - rješenje US BiH, 45/2016, 19/2017 - drugi zakon i 40/2018)
- Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata Republike Srpske, „Službeni glasnik RS“, broj 25/93, 1/94, 32/94, 37/07, 60/07
- Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata u FBiH, Ukaz o proglašenju Zakona o zaštiti civilnih žrtava rata u Federaciji Bosne i Hercegovine, „Službene novine Federacije BiH“ broj 60/23
- Zakon o ostvarivanju prava na besplatnu pravnu pomoć u Republici Srpskoj, „Službeni glasnik RS, broj 67/20
- Konvencija protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni i postupaka, usvojena 10. decembra 1984., stupila na snagu 26. juna 1987.
- Zakon o civilnim stradalnicima iz Domovinskog rata, Narodne novine Republike Hrvatske NN broj 84/2021, 1555

MEDIJSKI ČLANCI

- Al Jazeera Balkans – Bh. logoraši: Država mora riješiti naš status, <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2014/6/26/bh-logorasi-drzava-mora-rijesiti-nas-status>
- Nezavisne novine – Obilježen dan logoraša Republike Srpske, <https://www.nezavisne.com/novosti/drustvo/Obiljezen-dan-logorasa-Republike-Srpske/721186>

DRUGI SEKUNDARNI IZVORI

- STUDIJA O MOGUĆNOSTIMA OSTVARIVANJA REPARACIJA ZA PREŽIVJELE RATNOG SEKSUALNOG NASILJA U BOSNI I HERCEGOVINI – Zajedno dižemo glas (2022), Trial International, Vive žene, Global Survivor Fund, Sarajevo
- Visit to Bosnia and Herzegovina Report of the Special Rapporteur on the promotion of truth, justice, reparation and guarantees of non-recurrence 2022, A/HRC/51/34/Add.2
- UN, Komitet za ljudska prava,
- Bilten Tranziciona pravda, Fond za humanitarno pravo, maj 2007.
- Žrtve rata – psihijatrijski aspekti, Documenta, 2021

ANEKS 1. Tabelarni podaci iz opština i gradova

Tabelarna lista podataka iz 27 opština i gradova RS-a koji su dostavili podatke o broju zahtjeva, broju odobrenih statusa, broju odobrenih prava i osnovama po kojima su ostvareni status i prava, polu i dobnoj poziciji žrtava.

OPŠTINA/ GRAD	KATEGORIJE	PODNIJETI ZAHTEVI	LICA KOJA SU OSTVARILA STATUS	LICA KOJA SU OSTVARILA PRAVO	OSNOV PO KOJEM JE OSTVAREN STATUS (BROJEM)			PRAVA KOJA SU OSTVARENA (BROJEM)			
					Logor.	Seksualno nasilje	Ostalo	Novčana davanja	Zdrav. zaštita	Ostalo	
Banja Luka	UKUPNO	29	19	4	3	3	12	4	-	-	
	POL										
	Muško	14	10	1	3	-	7	1	-	-	
	Žensko	15	9	3	-	3	-	3	-	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	27	17	2	3	2	12	2	-	-	
	Maloljet.	2	2	2	-	1	1	2	-	-	
Istočni Stari Grad	UKUPNO	1	1	1	-	1	-	1	-	-	
	POL										
	Muško	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Žensko	1	1	1	-	1	-	1	-	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	1	1	1	-	1	-	1	-	-	
	Maloljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Rogatica	UKUPNO	4	4	1	3	1	-	1	-	-	
	POL										
	Muško	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Žensko	4	4	1	3	1	-	1	-	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	3	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Maloljet.	1	-	-	-	-	-	-	-	-	
Kostajnica	UKUPNO	1	1	1	-	1	-	1	-	-	
	POL										
	Muško	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Žensko	1	1	1	-	1	-	1	-	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	1	1	1	-	1	-	1	-	-	
	Maloljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

*U vrijeme ratne torture

OPŠTINA/ GRAD	KATEGORIJE	PODNIJETI ZAHTEVI	LICA KOJA SU OSTVARILA STATUS	LICA KOJA SU OSTVARILA PRAVO	OSNOV PO KOJEM JE OSTVAREN STATUS (BROJEM)			PRAVA KOJA SU OSTVARENA (BROJEM)			
					Logor.	Seksualno nasilje	Ostalo	Novčana davanja	Zdrav. zaštita	Ostalo	
Krupa na Uni	UKUPNO	1	1	1	-	1	-	1	-	-	
	POL										
	Muško	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Žensko	1	1	1	-	1	-	1	-	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	1	1	1	-	1	-	1	-	-	
	Maloljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Berkovići	UKUPNO	1	1	-	1	-	-	Imenovani ima status civilne žrtve rata	-	-	
	POL										
	Muško	1	1	-	1	-	-	-	-	-	
	Žensko	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	1	1	-	1	-	-	-	-	-	
	Maloljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Doboj	UKUPNO	-	6	6	-	-	-	6	-	-	
	POL										
	Muško	-	2	2	-	-	-	2	-	-	
	Žensko	-	4	4	-	-	-	4	-	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Maloljet.	-	2	2	-	-	-	2	-	-	
Istočna Ilidža	UKUPNO	12	12	5	-	5	-	5	-	-	
	POL										
	Muško	2	2	-	-	-	-	-	-	-	
	Žensko	10	10	5	-	5	-	5	-	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	8	8	1	-	1	-	1	-	-	
	Maloljet.	4	4	4	-	4	-	4	-	-	

*U vrijeme ratne torture

OPŠTINA/ GRAD	KATEGORIJE	PODNIJETI ZAHTEVI	LICA KOJA SU OSTVARILA STATUS	LICA KOJA SU OSTVARILA PRAVO	OSNOV PO KOJEM JE OSTVAREN STATUS (BROJEM)			PRAVA KOJA SU OSTVARENA (BROJEM)			
					Logor.	Seksualno nasilje	Ostalo	Novčana davanja	Zdrav. zaštita	Ostalo	
Derventa	UKUPNO	22	22	6	3	3	-	6	-	-	
	POL										
	Muško	16	16	-	16	-	-	-	-	-	
	Žensko	6	6	-	-	6	-	-	-	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	22	22	6	16	6	-	6	-	-	
	Maloljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Han Pijesak	UKUPNO	0	0	0	-	-	-	-	-	-	
	POL										
	Muško	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Žensko	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Maloljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Kalinovik	UKUPNO	0	0	0	-	-	-	-	-	-	
	POL										
	Muško	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Žensko	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Maloljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Mrkonjić Grad	UKUPNO	0	0	0	-	-	-	-	-	-	
	POL										
	Muško	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Žensko	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Maloljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

*U vrijeme ratne torture

OPŠTINA/ GRAD	KATEGORIJE	PODNIJETI ZAHTEVI	LICA KOJA SU OSTVARILA STATUS	LICA KOJA SU OSTVARILA PRAVO	OSNOV PO KOJEM JE OSTVAREN STATUS (BROJEM)			PRAVA KOJA SU OSTVARENA (BROJEM)			
					Logor.	Seksualno nasilje	Ostalo	Novčana davanja	Zdrav. zaštita	Ostalo	
Pale	UKUPNO	9	9	1	-	-	-	1	-	-	
	POL										
	Muško	4	4	-	4	-	-	-	-	-	
	Žensko	5	5	1	4	1	-	1	-	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	7	7	1	-	-	-	1	-	-	
	Maloljet.	2	2	-	2	-	-	-	-	-	
Brod	UKUPNO	39	34	10	27	7	10	10	-	-	
	POL										
	Muško	30	24	3	3	-	-	3	-	-	
	Žensko	9	10	7	-	-	-	7	-	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	36	31	7	-	7	-	7	-	-	
	Maloljet.	3	3	3	3	-	-	3	-	-	
Prnjavor	UKUPNO	0	0	0	-	-	-	-	-	-	
	POL										
	Muško	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Žensko	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Maloljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Rudo	UKUPNO	0	0	0	-	-	-	-	-	-	
	POL										
	Muško	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Žensko	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Maloljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

*U vrijeme ratne torture

OPŠTINA/ GRAD	KATEGORIJE	PODNIJETI ZAHTEVI	LICA KOJA SU OSTVARILA STATUS	LICA KOJA SU OSTVARILA PRAVO	OSNOV PO KOJEM JE OSTVAREN STATUS (BROJEM)			PRAVA KOJA SU OSTVARENA (BROJEM)			
					Logor.	Seksualno nasilje	Ostalo	Novčana davanja	Zdrav. zaštita	Ostalo	
Šamac	UKUPNO	39	32	19	6	13	-	19	1	-	
	POL										
	Muško	12	9	5	5	-	-	5	-	-	
	Žensko	27	23	14	1	13	-	14	1	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	25	22	12	-	13	-	12	-	-	
	Maloljet.	14	10	7	6	-	-	7	1	-	
Ljubinje	UKUPNO	0	0	0	-	-	-	-	-	-	
	POL										
	Muško	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Žensko	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Maloljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Gacko	UKUPNO	4	3	1	3	-	-	1	-	-	
	POL										
	Muško	1	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Žensko	3	3	1	3	-	-	1	-	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	2	2	-	2	-	-	-	-	-	
	Maloljet.	2	1	1	1	1	-	1	-	-	
Vlasenica	UKUPNO	18	18	2	16	2	-	2	2	-	
	POL										
	Muško	12	12	-	12	-	-	-	-	-	
	Žensko	6	6	2	4	2	-	2	2	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	18	18	-	-	-	-	-	-	-	
	Maloljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

*U vrijeme ratne torture

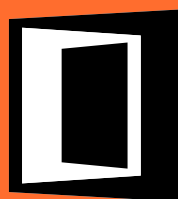
OPŠTINA/ GRAD	KATEGORIJE	PODNIJETI ZAHTEVI	LICA KOJA SU OSTVARILA STATUS	LICA KOJA SU OSTVARILA PRAVO	OSNOV PO KOJEM JE OSTVAREN STATUS (BROJEM)			PRAVA KOJA SU OSTVARENA (BROJEM)			
					Logor.	Seksualno nasilje	Ostalo	Novčana davanja	Zdrav. zaštita	Ostalo	
Trnovo	UKUPNO	9	9	9	3	1	5	9	-	-	
	POL										
	Muško	4	4	4	3	-	3	4	-	-	
	Žensko	5	5	5	2	1	2	5	-	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	9	9	9	5	1	5	9	-	-	
	Maloljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Petrovo	UKUPNO	0	0	0	-	-	-	-	-	-	
	POL										
	Muško	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Žensko	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Maloljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Modriča	UKUPNO	38	34	20	16	9	9	19	2	-	
	POL										
	Muško	16	13	8	9	-	4	8	-	-	
	Žensko	22	21	12	7	9	5	11	2	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	12	12	8	5	7	5	7	1	-	
	Maloljet.	16	12	12	11	2	4	12	1	-	
Bijeljina	UKUPNO	40	37	23	-	-	-	23	-	-	
	POL										
	Muško	-	-	1	-	-	-	1	-	-	
	Žensko	-	-	22	-	-	-	22	-	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Maloljet.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

*U vrijeme ratne torture

OPŠTINA/ GRAD	KATEGORIJE	PODNIJETI ZAHTEVI	LICA KOJA SU OSTVARILA STATUS	LICA KOJA SU OSTVARILA PRAVO	OSNOV PO KOJEM JE OSTVAREN STATUS (BROJEM)			PRAVA KOJA SU OSTVARENA (BROJEM)			
					Logor.	Seksualno nasilje	Ostalo	Novčana davanja	Zdrav. zaštita	Ostalo	
Vukosavlje	UKUPNO	30	10	19	29	7	-	19	2	1⁹⁶	
	POL										
	Muško	11	3	7	10	-	-	7	1	1	
	Žensko	19	7	12	19	7	-	12	1	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	11	4	7	11	6	-	7	1	-	
	Maloljet.	19	6	12	18	1	-	12	1	1	
Bratunac	UKUPNO	50	41	8	-	-	-	8	-	-	
	POL										
	Muško	-	-	1	-	-	-	1	-	-	
	Žensko	-	-	7	-	-	-	7	-	-	
	UZRAST*										
	Punoljet.	-	33	-	-	-	-	7	-	-	
	Maloljet.	-	8	-	-	-	-	1	-	-	

*U vrijeme ratne torture

⁹⁶ Neriješen zahtjev, postupak u toku.

TRIAL

International

TRIAL International - ured u BiH, Čobanija 19
71 000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

bh@trialinternational.org

+387 33 219 873

www.trial.ba

www.trialinternational.org